Műhely

Beke Sándor

Könyvterjesztés Erdélyben (III.)

Beszélgetések a XXI. század eleji erdélyi könyvterjesztésről könyvterjesztőkkel, szerkesztőkkel, irodalomtörténészekkel, bibliográfusokkal, írókkal, költőkkel, sajtómunkatársakkal, szociológusokkal, történészekkel, tanárokkal, tudományos kutatókkal, muzeológusokkal

Bencze Mihály • Bertha Zoltán • Demeter Attila
Kozma Mária • Kuszálik Péter • Nagy László Mihály
Nagy Székely Ildikó • P. Buzogány Árpád • Pomogáts Béla
Róth András Lajos • Sarány István • Szekeres Lukács Sándor
Szőcs Katalin • Tácsi Erika • Tar Károly

Beszélgetés

I.
„A könyv reményt, esélyt ad, örömet szerez, eleven életre szólít”

BEKE SÁNDOR: A 2014 és 2017 között készült beszélgetés során nem kutattam fel a 2000 utáni erdélyi magyar könyvkereskedelem összes képviselőit, interjúalanyaim között szerepel könyvterjesztő, valamint e szakmához is értő irodalomtörténész, író, újságíró, bibliográfus, költő, történész, könyvkiadó és lapszerkesztő, műfordító, tudományos kutatómérnök, könyvtáros, muzeológus, sajtómunkatárs, szociológus. Beszélgetőtársaim egy része a 20-23. Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásár könyvműhelyeinek képviselői. Mindannyiukat — akár így is mondhatom — egy művelődéstörténeti értékű beszélgetésre hívtam a könyvterjesztés szakmájáról, az erdélyi könyv sorsáról, a nyomdától a könyvterjesztésig és innen tovább, a könyvnek az olvasó felé vezető útjáról.

A könyvkereskedelem, véleményem szerint, üzlet, de hivatás is. Állításommal mennyire ért egyet?

POMOGÁTS BÉLA: Az erdélyi magyar könyvkiadást én Budapestről figyelem, ugyanakkor évtizedek óta ennek a könyvkiadói munkának a közelében élek,

már csak annak következtében is, hogy (ha jól számolom) tizenöt önálló könyvem jelent meg Erdélyben (illetve Romániában, mert a bukaresti Kriterion kiadónak is folyamatosan munkatársa lehettem, sőt ide kötöttek első könyvkiadói kapcsolataim, a jó emlékezetű Domokos Géza jóvoltából — ott még a hetvenes évek elején jelent meg első munkám, ugyanis sajtó alá rendeztem Kuncz Aladár tanulmányait) és további huszonnyolc általam összeállított versválogatás, irodalmi dokumentum-kiadvány látott napvilágot ugyancsak Erdélyben. Ez összesen negyvenhárom kötet, mondhatom, életművem egy jelentékeny fejezete. Itt és most külön meg szeretném említeni azt a másfél évtizedes munkatársi kapcsolatot, amely a csikszeredai Pallas-Akadémia Könyvkiadóhoz, illetve azt a barátságot, amely a kiadó nemrég eltávozott vezetőjéhez: Tőzsér Józsefhez fűzött. Tőzsér József munkájáról bizonyára az irodalomtörténet-írás is meg fog emlékezni, kevés olyan széles látókörű és mindig áldozatokra kész könyvkiadót ismertem (Magyarországon talán egyet sem), mint ő, aki rendületlenül mindig tevékenységre biztatott, így neki köszönhetem, hogy nem minden tétovázás nélkül vállalkoztam az erdélyi magyar irodalom történetének megírására. A nagy munkából ez ideig három terjedelmes kötet került az olvasók kezébe, a negyedik (a zárókötet) még hátra van, bevallom, hogy befejezését az a szomorúság is hátráltatja, amely Jóska barátom váratlan és korai távozása után elhatalmasodott rajtam.

De más erdélyi magyar könyvkiadókhoz is folyamatos közös munka és kölcsönös bizalom fűz, így a kolozsvári (korábban bukaresti) Kriterionhoz, a marosvásárhelyi Mentorhoz, a kolozsvári Kom-Presshez (a *Korunk* című folyóirat könyvkiadójához), a nagyváradi Pro Universitate Partium Alapítványhoz és természetesen a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolathoz — valamennyi egy vagy több könyvem gondozója volt. Hálás vagyok az erdélyi magyar könyvműhelyeknek, nélkülük jóval kevésbé eredményesen szolgálhattam volna az erdélyi irodalom, és ennek a szolgálatnak a keretében a magyar nemzeti irodalom ügyét. Ezt a szolgálatot ugyanis nagyon fiatalon vállaltam, még akkor, midőn az ötvenes évek közepén a budapesti egyetem bölcsészkarának hallgatója voltam.

BERTHA ZOLTÁN: Teljes mértékben. Sőt én még előrébb is helyezném, akár az üzlet elé is, a misszió szempontját. A magyarság megmaradásának, szellemi felemelkedésének, épülésének és gyarapodásának elengedhetetlen feltétele a nemzeti identitás megőrzése és gazdagítása. Kisebbségi sorban ez a törekvés pedig még inkább előtérbe helyeződik. A sajátos identitásértékeket — mint a nyelvi-kulturális önazonosság lényegi tartalmait — közvetítő könyvek terjesztése így azután valóban válhat egyenesen nemzetféltő, értékmentő tevékenységgé és küldetéssé. A diktatúra idején vált legendássá a nemrégiben elhunyt csíkszeredai Tőzsér József — később aztán még évtizedekig folytatott — munkálkodása. „Tőzsér-postának" nevezték az őáltala megszerzett és sokakhoz eljuttatott könyvek (gyakran már tiltott, hozzáférhetetlen, így kincsként számon tartott és várt kiadványok) útját. Sütő Andrástól Kányádi Sándorig a legnagyobbak tisztelték és

csodálták őt bátorságáért, ügyességéért. A fáradhatatlanságot és ügyszeretetet dicséri benne Beke György is már 1972-es méltató írásában, s 2005-ben nagyszerű dokumentumkötet, díszkiadvány is összeállt ezekből a tisztelgő megnyilatkozásokból (*Aki a könyveknek szolgál*, szerkesztette Nagy Miklós Kund). Az ő példaértékű szorgalmát, elkötelezettségét, hivatástudatát igazán lehet követni a mai világban is — ezért is idéztem fel modellszerű alakját. Hiteles erdélyi értelmiséginek, írástudónak, rátermett, sorsvállaló szellemi mindenesnek — az évszázados hagyományok erre intő vonulatát folytatva — mindenkoron büszkén és önérzetesen vállalható dolga és erkölcsi feladata, hogy közössége életakaratát képviselve ilyen típusú erőfeszítéseket tegyen. A *Székely Útkereső,* az *Erdélyi Gondolat Könyvkiadó,* az *Erdély Toll* folyóirat — Székelyudvarhelyről kisugározva hatókörét, s Beke Sándor elévülhetetlen érdemeinek köszönhetően — már szintén évtizedek óta viszi tovább e legnemesebb tradíciókat, folytatja azt, amit szabadabb körülmények között (bár sok egyéb újkeletű nehézséggel szembetalálkozva) kell kibontakoztatni, kiteljesíteni. Elsősorban a magyar nép, az integer, vagyis lélekben megcsonkíthatatlan magyar nemzet értékvilágának megbecsülését, fenntartását, bővítését. A könyv reményt, esélyt ad, örömet szerez, eleven életre szólít, még keserű igazságaival is. A jó könyv igazságot táplál, és megerősíti olvasóját abban, hogy a magyarság kultúrája éppen az emberiség javára való tekintettel is: feladhatatlan.

KOZMA MÁRIA: A könyvkereskedelem történetében természetesen megkerülhetetlen a könyvek kiadásáról is beszélni. A könyvkiadás egy szellemi — írói — terméket tárgyiasít, a kereskedelem pedig ennek eladásával foglalkozik. Közös vonásuk a közvetítő szerep az alkotó/alkotás és a befogadó között. A két tevékenység között nyilvánvaló az átfedés. Nagyon leegyszerűsítve a könyvkereskedelemnek három fő ága van:

1. az úgynevezett szortiment kereskedés, vagyis az új könyvek, friss megjelenések terjesztése, ebben az esetben ideális, ha a kiadó kereskedőként is működik, saját üzletei vannak stb.;

2. a kolportázs kereskedelem, vagyis házaló könyvterjesztés, ennek emlékét őrzi pl. a Kner Nyomda emblémája — a hátán könyves ládát vivő vándor. Magyar vonatkozásban talán legtragikusabb alakja, példája ennek Táncsics Mihály, aki szinte teljesen megvakulva saját könyveivel házalt, nagy nyomorúságban élt, miután a nyomdaköltségek miatt házát is elveszítette. Ma már a kereskedelemnek ez a formája, legalábbis a könyvek vonatkozásában, nagyjából elavult, talán az előfizetési rendszer próbálja ezt helyettesíteni, főleg a 19. században volt nagyon elterjedt;

3. az antikvár könyvkereskedés. Romániában az 1980-as években az állami könyvkiadók könyveinek példányszáma a könyvterjesztők megrendelésétől függött. Így, ahol nem voltak elhivatott magyar könyvterjesztők, ott hiányoztak a magyar könyvek. A Kriterion-könyvek, illetve a Dacia Könyvkiadó és a Ion Creangă Kiadó magyar könyvei példányszámának emeléséhez jelentősen hozzájárult

rendeléseivel Tőzsér József, a Hargita Megyei Könyvterjesztő Vállalat kereskedelmi igazgatója. A könyvek eladása aztán egyrészt Hargita megye üzleteiben (a városokon kívül Tőzsér híres szervezőkészségével, de ugyanakkor óriási munkával félszáz községben alapított könyvesboltot) történt, másrészt az évi 50-60 író-olvasó találkozón is jelentős volt a könyveladás, valamint a róla elnevezett Tőzsér-postán keresztül évente 800-1000 olvasói/vásárlói levélre válaszolva mintegy 3000–3500 könyvet küldött szét az országba, ebből nagyon sokat a szórványmagyarság helységeibe. Az 1990-es évek közepéig a falusi könyvesbolthálózat szétzilálódott, megszűnt — mintegy járulékos áldozataként a régi intézményi formák felszámolódásának. „A művelődési élet egész struktúrájában kiszélesedett, átalakult — mondta Tőzsér a Nagy Miklós Kund készítette interjúban (*Aki a könyveknek szolgál*) —, és nyilván a lakosság anyagi helyzete is hordozza a könyvek megvásárlását, másfelől pedig az elektronikus információ, a számítógép, az internet előretörése. Véleményem szerint azonban a könyv, az mindig egyedi értékként marad meg, és amennyiben mi olcsóbban tudjuk előállítani és kínálni, mint a magyarországi kiadók — gondolok itt főleg a gyermekirodalomra, ifjúsági irodalomra, házi olvasmányokra stb. — hozzáférhetők lehetünk, megtarthatjuk a vásárlóközönséget, és ezekkel a sorozatokkal ugyanakkor nevelni és növelni tudjuk az eljövendő olvasótábort… A gazdasági válság nemcsak a könyvkiadást, hanem a könyvvásárlást is befolyásolja. Sokan féltik a könyvet az internettől, de szerintem mindkettőnek megvan a maga helye és szerepe, nem ellenségek, egymást inkább kiegészítik, azt mondanám, hogy a kétháromszáz oldalas regény olvasásához ma még hozzátartozik a »nyomdaszag«." Romániában ma (is) megoldatlan a szakszerű és összehangolt könyvterjesztés. Mindenekelőtt jó (volna) az, ha egy könyvkiadó üzlethálózattal rendelkezik, mert a kiadó a saját üzleteiben az olvasó figyelmét fel tudja kelteni a kiadványai iránt (ez anyagi érdeke is), vagyis az olvasó elébe menni. Ezt segíti az író-olvasó találkozók rendszeres megszervezése, a folyamatos reklámok, rövid könyvismertetők, vagyis szakadatlanul olvasóközelbe hozni a szerzőt a könyvvel együtt.

SARÁNY ISTVÁN: Teljes mértékben egyetértek a kijelentéssel, miszerint a könyvkereskedő nem mesterséget űz, hanem hivatást gyakorol. Csak az tud eredményesen könyvet árulni, aki szenvedélyesen szereti a könyvet, aki szereti a kötetek illatát, tapintását. Én amolyan outsiderként cseppentem a könyvszakmába, újságírói-szerkesztői munkámban volt egy három éves megszakítás, ekkor lehettem a Pallas-Akadémia Könyvkiadó életének része. Változatos, eseménydús, élményekben gazdag, így felejthetetlen időszak volt, az ott szerzett tapasztalatok mai napig meghatározóak számomra. Tőzsér József keze alatt ismertem meg a könyv létrejöttének valamennyi állomását a kézirat — vagy kéziratötlet — felkutatásától a kéziratnak a szerzőtől való „kihegedüléséig", a szerkesztéstől a korrektúráig, a könyvbemutatók szervezésétől és levezénylésétől az értékesítésig. Büszkén álltam mindig a Pallas-Akadémia standja mellett a budapesti vagy vásárhelyi

könyves rendezvényeken — még akkor is, amikor volt újságíró kolléga azt kérdezte, hogy nem zsenáns számodra, hogy korábban főszerkesztő voltál, most meg könyvrikkancs? Nem hiszem, hogy ebben a munkában van valami megvetendő, ugyanis a hajdanán könyvkereskedőként is dolgozó Ferdinandy Györgytől tanultam meg, hogyan kell elhelyezni a könyves pultot egy könyvbemutatón, s Szávai Gézáné és Bitó Lászlóné példáján láttam, hogyan kell „házalni", ajánlani a számára kedves szerző művét-műveit.

DEMETER ATTILA: A válasz egyértelmű: mindkettő egyszerre. Én mégis arra hajlok, hogy az elhivatottságnak a könyvterjesztésben talán még nagyobb szerepe van, mint az üzletnek. Annak ellenére, hogy világunkban annyira eluralkodott a pénz hatalma, a profitorientált szemlélet, hogy az már-már ijesztő, az életben mégis maradtak néhol olyan szigetek, ahová még elvonulhat az ember. Ilyen a könyvkiadás is, bár csak az ágazatban dolgozók tudják igazán, mit jelent ez. A könyvkiadás olyan hivatás, amelynek szeretete nélkül nem lehet kiemelkedő eredményeket, sikereket elérni. A könyv nem egyszerűen egy tárgy, amelyet csak felteszünk a polcra, vagy becsomagoljuk, és elszállítjuk oda, ahonnan jött a rendelés. Az irodalmi alkotásnak lelke van, kulturális értéket közvetít, üzenetet, amely mindenki számára fontos lehet. Sajnos, a jövőt nem látom fényesnek, a fiatal nemzedék egyre kevesebbet olvas, és az iskolákban sem szorgalmazzák kellőképpen a minőségi irodalommal való ismerkedést. Egyre szűkül azoknak a köre, akik rendszeresen olvasnak (itt természetesen a szépirodalomra gondolok), de még azoknak is, akik esetleg járnak könyvtárba. Visszakanyarodva a kérdés üzleti oldalára, az volna jó, ha a könyvkiadás mindenhol nyereséges volna, mert ez egyben azt is jelentené, hogy sokan olvasnak, művelődnek, a könyvek ára pedig ennek köszönhetően csökkenhetne. Jelenleg viszont ott tartunk, hogy éppen az olvasás iránti igény megcsappanása okoz nagy szakadékot, mert az előállítási költségek többnyire nem teszik lehetővé az alacsony árakat kisebb példányszámok esetében. Nem ártana, ha a könyvkiadó cégek lényegesen több (lehetőleg rendszeres) állami támogatást kapnának, hogy többen jussanak olcsóbb könyvekhez. Az sem megkerülhető kérdés, hogy mekkora a tényleges olvasótábor, és melyek a mai valós igények? Jó lenne tudni, hogy hol és hogyan állunk...

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: A könyvkereskedés, mint tisztes hivatás nagyot változott az utóbbi időszakban. A kereskedők nem átallják akár 65 %-os felárral árusítani azokat a könyveket, melyeket a kiadók eladásra visznek hozzájuk. Az ilyen kapari, haszonleső kereskedők miatt válik egyre drágábbá a könyv, ami közvetett módon ahhoz is hozzájárul, hogy a nyomtatott szó iránt egyre kisebb az érdeklődés.

A könyvterjesztés nem tekinthető csupán üzletnek — annál több. Ha az üzleti oldalát nézzük, akkor éppen a sokak által lényegesnek tekintett tartalom sikkad el. Ugyanis könyvet kínálni egyrészt az igények kiszolgálását jelenti, másrészt

azonban ennek az igénynek a változtatását, alakítását is. A hasznot pénzzel mérik, ám az olvasói ízlés alakítását — és elsősorban a fiatalokra, az olvasni kezdőkre, saját könyvtárat létrehozókra gondolva — csak hosszú távon lehet eredményesnek mondani.

RÓTH ANDRÁS LAJOS: A könyvkereskedelem lehet üzletszerűen felfogott hivatás, de lehet hivatásszerű üzlet is, de mindenképpen üzlet.

KUSZÁLIK PÉTER: Kezdjem én is Mátyás királlyal… Mátyás király korában drága volt a könyv és nem volt internet.

A 20. század bizonyos éveiben (1955–1990) olcsó volt a könyv (1965-ig pedig a tévé még luxuscikknek számított), ezért a nép szívesen olvasott. Leginkább azt, amit a hazai könyvkiadók adtak ki, de magyarországi könyvekhez is hozzá lehetett jutni.

2013-ban még én is előfizetői rendszerben gyűjtöttem össze a kiadáshoz szükséges pénzt a *Páhony és karzat* című könyvhöz (19. századi színháztörténet). Akkor tapasztaltam meg, hogy milyen nehéz dolog Marosvásárhelyen 200 előfizetőt felhajtani. 160 ezres város, 70 ezres magyarság (hozzávetőleges számok).

„A könyvkereskedelem üzlet és hivatás."

A saját tapasztalatomat mondom el.

Az első könyvet ketten írtuk: erdészmérnök feleségem és én. 1984-ben jelent meg a Kriterionnál *Fák és cserjék* címmel, 8600 példányban, öt év munkájaként. A bolti ára 23,50 lej volt, s az általános szokás szerint a szerzők az eladási ár 8 %-át kapták, tehát kb. 2 lejt példányonként. A könyv április elején jelent meg a helyi könyvesboltokban, tíz napon belül a postás a kezünkbe számolt 17000 lejt (adó, áfa és egyéb cifraságok nem voltak akkoriban). A rá áldozott munkaórák számát tekintve *nem volt nagy üzlet*, de jólesett ennyi pénzt látni egy helyen, s a családi büdzsében is megvolt a helye. (Az akkori havi fizetésem kb. 2600 lej volt.)

Ebben az esetben próbatétel, tanulás, tapasztalatszerzés és szórakozás (= a jól végzett munka öröme) volt a 'múzsa'.

1996-ban jelent meg az első kötetem, 2014 novemberében a 20. (ha a társszerzőkkel írt munkákat is beszámolom).

A 20 kötetből kettő (1996, 2001) kapott Magyarországról kiadói támogatást. Az 1996-os kötet még hozott honoráriumot is, a második nem.

Két sajtóbibliográfia (1996, 2001) *megírásához* sikerült alapítványi támogatásokat szereznem — melyek szűk megélhetést nyújtottak az adatgyűjtés idejére, a kiadást a Teleki László Alapítvány pénzelte. A harmadik bibliográfia (2009) merő ambícióból született meg, a kiadáshoz végül sikerült az OSzK-t megnyerni. — Honorárium nem volt, csak tiszteletpéldányokat kaptam, amiket eladtam, így pótoltam a költségeimet. Nem számoltam ki a nyereséget, az első két kötet kb. nullszaldós volt, a harmadik veszteséges, de nem juttatott az adósok börtönébe…

2001-ben megjelent egy 'regényem', amely az EKE pályázatán díjat nyert, 2009-ben pedig egy vitairat, amely az EMIL díját kapta meg, így ez a két könyv 'üzletként' is bevágott. — Ez utóbbinak köszönhetően hosszabb külföldi utat tehettem, sarokházra nem maradt.

A fennmaradó kötetszám az 'új idők új módszere' szerint született: megírtam, betördelte(tette)m, a kiadó kinyomatta, a kiadónak kifizettem az elhozott példányokat (az összpéldányszám 66-100 %-át). A bemutatókon és egyéb alkalmakkor elajándékoztam vagy eladtam a könyveket. Ha maradt valami apró nyereség, azt megette a következő kötek előkészítése. Nullszaldós, akár az élet. (Vesd össze: 'porból lettünk és porrá leszünk'.)

Tekintve, hogy elsősorban íróként és szerkesztőként tevékenykedem, csak a *könyvírásról* tudok mesélni: egyszerre jelent szórakoztató időtöltést meg munkát (öt esetben pedig szolgálatot is). A *kereskedés* pedig szükséges rossz (jobban szeretném, ha nem kellene házalnom a könyveimmel, de még egyik magyarországi kiadó sem keresett meg, hogy üljek nyugodtan a fotelben, ők majd értékesítik azt a 40 ezer kötetet, amit kinyomtattak).

Azt tudom csak, hogy

1. néhány erdélyi író piszkosul kevesellte a könyvéért kapott honoráriumot és hosszasan ecsetelte a kiadó-terjesztő zsiványságát;

2. a piacon farkastörvények uralkodnak, s ha valaki nagyot kaszál egy könyvsorozattal, az majd a lyukak betömködésére használja a nyereséget.

Ilyenformán a *kereskedés* üzlet, de a ráfizetések miatt néha hivatás jellege is van.

NAGY SZÉKELY ILDIKÓ: A könyvkereskedelemnek az én meglátásom szerint is nemcsak üzletnek, hanem hivatásnak kellene lennie. De úgy gondolom, a mostani gazdasági mélyrepülésben az üzleti érdek sokszor háttérbe szorítja a hivatástudatot, a fennmaradás érdekében a tömegeknek tetsző, igénytelen alkotások felkínálására is vállalkozhat a könyvterjesztő. Szerintem ez bocsánatos bűn, mindaddig, amíg a ponyva mellett igazi értékek is felcsillannak, netán éppen a bulvárirodalom által biztosított anyagi lehetőségeknek köszönhetően. Ebben az esetben beszélhetünk szerintem üzlet és hivatás együttlétezéséről.

TAR KÁROLY: A könyvkereskedelem üzlet, de mindig többnek kell lennie az üzletnél, mert csak akkor töltheti be szerepét és lehet sikeres, amennyiben hivatás is!

SZEKERES LUKÁCS SÁNDOR: Az állítással egyetértek. Ismerve a jelenlegi folyamatokat, amikor egyre kevesebben olvasnak, a könyvkereskedelem elsősorban hivatás és elkötelezettség.

NAGY LÁSZLÓ MIHÁLY: Igen, kiegészítve, a könyvkereskedelem egy olyan hivatás, melynek hagyományápolási-fenntartási feladata van, Gutenberg óta kultúraterjesztő, de számos könyvterjesztő számára anyagi vonzata van.

BENCZE MIHÁLY: 1993-ban Brassóban megalapítottam a Fulgur Kiadót, aminek célja volt a Barcaság — és tágabban Erdély — olyan írásainak közlése, amik nem jelenhettek meg a román nemzeti szocializmus idején. Ezt a célt teljesítette is a Fulgur Kiadó, azzal a tíz fontos könyvvel, amit megjelentetett. Nem beszélve a többi sajtókiadványokról, amik a Fulgur Kiadó égisze alatt jelentek meg, mint például a *Brassói Füzetek*. Ekkor kellett Brassóban és környékén szembesülni azzal, hogy a könyvet nem elég előállítani, el is kell adni. 1990 lelkesedése már a múlté volt, aki a régi rendszerben megszenvedett a magyarságáért, az úgy vásárolta a könyveket, mint a meleg kenyeret. A fiatalabb generáció már a kivándorlást választotta, a kozmopolita irodalom felé hajlott. A könyvek eladását a téma motiválta, de az eladást a létező könyvkereskedés nem támogatta. Egy könyvesbolt forgalmazott Brassóban magyar könyveket, de az is megszűnt. A forgalmazásért a könyv árának a 60 %-át kérte. Kikerültem őket. Próbáltam a brassói magyarsággal megbeszélni egy magyar könyvesbolt létrehozását, de nem akadt vállalkozó. Az RMDSZ Tulipán üzlete próbálta forgalmazni a magyar könyveket, de ez az üzlet is csődöt mondott. Nem maradt más hátra, mint megszervezni a saját eladási hálózatodat. Ma is ez működik. Az üzlet fölött ott a hivatás. Amikor megjelent Horváth Ágoston *Az élet vasmarkában* című könyv (Fulgur Kiadó, 1996, Brassó, ISBN 973-96000-4-2, 200 oldal), örömünnep kezdődött Budapesttől Bukarestig, hisz egy olyan korszakot közölhetett, ami addig tilos volt. Egy rendszer szabadságától megfosztott embere kapta vissza a kárpátmedencei magyarság elismerését. Igen, ezt hivatás volt megcsinálni, most már egy komoly történelmi dokumentum. Hasonlóan teljesített a hivatás a Kalabér László *Kézdimártonfalvától Új-Zélandig a madarak nyomában* (Fulgur Kiadó, 1997, Brassó, ISBN 973-96000-7-7, 158 oldal) című könyv megjelentetésével. Ez pedig most már egy nagyon fontos tudományos dokumentum. Egy másik fontos könyv Reiff István *Szent Anna tavánál oly jó* (Fulgur Kiadó, 1997, Brassó, ISBN 973-96000-6-9, 141 oldal), ami a brassói magyarság és később a brassói magyar iskolák Szent Anna tavánál tett kirándulásait örökítették meg az utókornak. Ezt is a szocialista Románia tiltotta be. Ez is egy fontos turisztikai dokumentum. Reiff István *Kék a búzavirág* (Fulgur Kiadó, 1999, Brassó, ISBN 973-98342-0-5, 236 oldal) könyve pedig a brassói magyar iskolák néptánc múltját örökítették meg. Szerencse, hogy a *Búzavirág* most is ropja a táncot, egy intézménnyé válhatott, túlélte a nehéz időket. Mina László *Úton* (Fulgur Kiadó, 2008, Brassó, ISBN 978-973-8825-3-6, 445 oldal) könyve pedig a Brassó megyei RMDSZ legfontosabb dokumentuma, az utóbbi 27 év legnehezebb történelmi időszakát tárgyalja. Szemlér Ferenc lányának a könyve Lendvay Éva *Árnyék a falon* (Fulgur Kiadó, 1994, Brassó, ISBN 973-96000-3-4, 136 oldal) a költőnő utolsó kötete. A fenti

szerzők már az örök élet birodalmából szemlélik a mi földi küzdelmeinket. Ilyen értékes könyvek mellett sajnos a brassói magyarság lélekszáma az utóbbi 25 évben megfeleződött, az ifjúságnak más lett az ízlése, meggyengült a magyarság identitástudata. A számítógépes világ által úgy érzi, hogy nem szükséges könyvet vásárolnia. Ma Brassóban Marosi Piroska Kobak Könyvesboltja árulja a magyar könyveket, de a brassói magyar kiadók könyvei itt se találhatók meg, mert mindenki kialakította a saját hálózatát. Az üzlet és hivatás még szemben állnak, nem mindig segítik egymást.

2013-tól a bukaresti Ady Endre Elméleti Líceum igazgatója vagyok, és tapasztalhattam az 1968-as folyamat ellentétes megnyilvánulását. Ceaușescu ravasz politikus volt, az erdélyi magyar értelmiséget úgy osztotta meg, hogy 1968 után Bukarestbe több irodalmi és kulturális lap szerkesztőségét engedélyezte, a Kriterion Könyvkiadó mellett még tíz román kiadónak volt magyar tagozata. Itt a fővárosban egy olyan magyar oázis jöhetett létre, amit Erdélyből csak irigykedve néztünk. Olvashattuk a színvonalas írásokat, néha merészebb írások is megjelentek, az itt nyomtatott könyveket meg Erdélyben meleg kenyérként vettük. Mintha Bukarestben nem lett volna cenzúra. Erdélyben ezek a szabadságjogok nem léteztek, de ott magyarabb maradhatott mindenki. A fővárosban sokan asszimilálódtak, és a többi magyar szerkesztő meg szem előtt volt, a háttérhatalom követte őket. A rendszerváltás után ezek az irodalmi lapok sorozatosan megszűntek, a magyar könyvkiadókat felszámolták. A bukaresti magyarság nem rendelkezik egy magyar könyvesbolttal. Talán az Ady Endre Líceumban lehetne egy próbálkozás. 2013-tól szerkesztem a *Bukaresti Magyar Élet* havonta megjelenő lapot, ez az egyetlen írott magyar sajtó Bukarestben. A *Bukaresti Magyar Élet* 2014-ben megjelentette Béres Vivien Beatrix *Érzelmek* című első verseskötetét. A bukaresti magyarságot még az idősek képviselik, sajnos a fiatalság feladta a magyarságát. A 8000 Bukarestben élő magyar közül 3000 vallotta magát magyarnak az utolsó népszámláláskor, és ha akármilyen szintű rendezvényt szervezünk, 45 érdeklődőnél több nem jön el.

TÁCSI ERIKA: A felvetett problémák másként jelentkeznek a tömbmagyarság esetében s másként a szórványban, esetünkben Bánságról van szó.

A Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásárról tulajdonképpen az internetről tudok, tanár lévén nem is voltam közvetlenül érdekelt, sajtóvisszhang sem volt létezéséről tájainkon.

Természetesen fontos a kiadók bemutatkozása az ilyen nemű vásárokon, s kiadványaiknak a terjesztése elsősorban. Itt nálunk, Temesváron, egyedül a Reflex Kft. kiadó forgalmaz magyar könyvet, igazgatója például valamikor tizenesztendővel ezelőtt vett részt két hasonló könyves rendezvényen, de azt is költségesnek tartotta.

A könyvkereskedelem üzlet, de nagyon nehezen lehet megélni belőle. Értesüléseim szerint a központi legnagyobb román könyvkereskedés is panaszkodik,

sokkal kevesebbet árusítanak, mint valaha. '90 előtt itt kapható volt a magyar könyv, azóta nencsen. Valóban hivatás ez a szakma, de a siker az elárusító olvasottságától, rábeszélőkészségétől, lelkesedésétől, információitól, kapcsolataitól, elhivatottságától függ, mint minden olyan munkaterület, ahol emberekkel dolgoznak. Persze, itt is üzleti szellemre van szükség és megbízható partnerkapcsolatra.

Temesváron számos kisebb-nagyobb nyomda működik, de ezek nem rendelkeznek kiadói szakemberekkel (szerkesztővel, olvasó-műszaki-képszerkesztővel, korrektorral stb.). Itt a szerző feladata a korrektúrát elvégezni, a nyomdák többnyire pdf formátumban várják a nyomtatni való anyagot. A nyomdai vállalkozók magyarul nem tudnak, cégjük rendelkezik ugyan a kiadó megnevezéssel, de nem szívesen vállalnak kiadási munkálatokat. A szerző átveszi a megjelent könyvet, ott terjeszti, ahol és ahogy tudja.

A kiadói szakemberhiányt vidékünkön az alábbi példa mutatja: az egyik bánsági kisvárosban megjelent egy könyvecske, korrektúrúját a szerző jó szándékú kollégája végezte, siralmas volt. Itt bárki, akinek pénze van, megjelentet(het) könyvet, meg is teszi, igaz, senki nem vállal semmilyen szakmai felelősséget érte, a minőségről ne is beszéljünk, meg arról se, hogy aztán nem is tudják eladni.

SZŐCS KATALIN: A könyv sorsa és a szellemi gyarapodás összekapcsolódik. A gondolatok és a tudás közlésének fontos eszközeihez tartozik a könyv. Ezt kiegészítik ugyan az előadással egybekötött találkozók, a sajtó, a médiák, az elektronikus könyvterjesztés, de nem helyettesíthetik egészen. A könyvkereskedelemnek üzleti jellege van, de csak hivatással volt végezhető régen és ma is. Az írás inkább hivatás, de a kéziratnak találkoznia kell a kiadás-eladás üzletével foglalkozó hálózattal. Az emberek tudatosodásához mindkettőre szükség van.

II.
Marosvásárhely — a magyar könyv fővárosa Erdélyben

BEKE SÁNDOR: *Marosvásárhelyen, a magyar könyv erdélyi fővárosában megrendezett Nemzetközi Könyvvásáron a könyvkiadás és a könyvterjesztés egybefonódik: a kiadók itt terjesztőkként is bemutatkoznak, szerepelnek. Mit tapasztalt ezen a téren?*

DEMETER ATTILA: Csak örülhetünk az ilyen rendezvényeknek! A Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásár valódi élmény, túlmutat a könyveken. Könyvkiadók és könyvterjesztők egyszerre vannak jelen. Ugyanakkor családok százai találkoznak itt, és szívesen beszélgetnek, érdeklődnek, tapasztalatot cserélnek, vagy egyszerűen csak csodálják a felhozatalt. Hogy a kiadók terjesztőkként is bemutatkoznak, teljesen természetes, a mostani „életforma" ezt megköveteli. A kultúra területén szükség van a bátorságra, a merészségre: nem elég elindulni,

állandóan újat kell alkotni, kockázatot vállalni és — ami talán a leglényegesebb — fennmaradni. Ehhez pedig kitartás kell. Azt tapasztalom, hogy annak, aki ebben a szakmában dolgozik, meg kell tanulnia alkalmazkodni a mostani követelményekhez, már ami a dolog üzleti oldalát illeti. Ez nem minden esetben van ínyére az embernek, pedig az ilyen jellegű tudás is nélkülözhetetlen.

BERTHA ZOLTÁN: Valóban, könyvkiadás és könyvterjesztés egybekapcsolódik. De ez így nemcsak természetes, hanem az előbb emlegetett ügyszeretet közvetlen következménye is. Sőt a szerzők is tekinthetik magukat terjesztőnek is, de ebben semmi megalázó nincs. Láttam például Dávid Gyulát vagy Cseke Pétert is táskában hozni könyveket Pesten a metrófeljáróban — mindnyájunk örömére, hiszen így hozzájuthattunk olyan művekhez, amelyek egyébként kiestek volna látókörünkből. A budapesti rendezvények egyébként szintén olyan alkalmak, ahol íróval, költővel, szerkesztővel, kiadóval, terjesztővel bensőségesen el lehet beszélgetni is, tehát az összetartozás-élmény csak erősödhet író és olvasó, alkotó és közönsége között. Szellemi, morális szövetség ez is, értékelni és szilárdítani kell. S még annyit, hogy a pesti könyvhéten feltűnnek az emlegetett székelyudvarhelyi kiadványok is, így lehetőség nyílik nem csak az alkalmi kapcsolatteremtésre, de a folyamatos és kölcsönös figyelem megalapozására is. Azok körében is, akik először találkoznak e kötetekkel, de a már ismerősként üdvözölhető olvasóréteg vonzáskörzetében is.

NAGY SZÉKELY ILDIKÓ: Itt Marosvásárhelyen valóban láttam különféle kiadók standjainál máshol megjelent műveket is. Úgy gondolom, a könyvvásár így a szakmabeliek szerencsés egymásra találásának, segítésének színtere lehet.

KOZMA MÁRIA: A Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásár pozitívumairól nem kell különösebben értekezni, mindezt már a neve is hordozza. A baj csak az, hogy míg a kiadóknak és könyvkereskedőknek egyféle fórumot jelent — találkozhatnak, ismerkedhetnek, kapcsolatok épülhetnek, átélhetik a nemes vetélkedést, konkurenciát stb. — addig a közönség, az olvasótábor nagyon is behatárolt, mert valójában egyetlen városra korlátozódik. Szerzőként tulajdonképpen csak az „sikeres", akinek már „neve van" vagy akinek sok az ismerőse Vásárhelyen, ám így egyféle belterjesség alakul ki, bűvös kör, amiből kimaradhatnak pl. az induló írók, de az induló kiadók is. Ennek okozója sokszor nemcsak az ismeretlenség vagy kevésbé ismertség, hanem a hallatlan bőség zavara is. A szervezők persze mindig számadatokkal dicsekednek, hány ezer könyvcím, hány résztvevő kiadó, hány dedikáló szerző; a rendezvény végén hány látogató stb., ezeket állítva a siker mércéjének, de azt nem nagyon mondják el, sőt a kiadók is szinte szégyenkezve vallják be, hogy egy-egy író-olvasó találkozó közönsége átlagban úgy tíz ember — ehhez mért zajos sarkokban, elkerített zugokban. Ne feledjük, hogy ugyanazon órában akár 4-5 találkozó is lehet különböző helyszíneken — nem-

csak a vásár területén, hanem a város más közönségtalálkozóra alkalmas termeiben is. A könyvolvasó és könyvvásárló pedig választ: természetesen a számára (jobban) ismertet. A szerző pedig? Sokszor négy-ötszáz kilométert utazik tucatnyi ismerősért — vigasza, hogy bekerül egy rangos rendezvény „protokoll-listájába".

SARÁNY ISTVÁN: A könyvpiac torzulásai miatt kénytelen a kiadó kereskedőként is működni. S mikor könyvpiacot említek, akkor a hazai magyar könyvpiacra gondolok. A jelenlegi felállás szerint a könyvbiznisz csak a nyomdák és a kereskedők számára biznisz: a nyomda megkapja a nyomdaszámla értékét többnyire a kiadók által összekuporgatott pályázati pénzekből, a kereskedő megkapja a könyv árának 35-55 százalékát, s a fennmaradt összegből kifizetik az illusztrátor és a szerző, szerkesztő honoráriumát — ebben a sorrendben, ha marad még pénz. A kiadó marad a kiadás dicsőségével, a szerző a babérjaival és azzal, hogy elmondhatja: újabb könyve jelent meg. Torzulást említettem, mert a könyvkiadást nem a piac szabályozza mifelénk, hanem a pályázati kiírások. Így a könyvek a pályáztatók igényeinek felelnek meg, s ez az igény nem biztos, hogy találkozik az olvasói igénnyel. A pályáztatók igényeit meg tökéletesen megértem — s egyetértek vele! —, hiszen közpénzből a magas kultúrát kell támogatni, nem a populáris kultúrát, nem a ponyvát vagy a lektűrt — ha már könyvekről beszélünk. Ezek eltartják önmagukat. De ha jól körülnézünk az erdélyi könyvpiacon, csak „súlyos" könyvekkel jelentkeznek kiadóink, az eladott könyvek garmadáját jelentő lektűrt a magyarországi kiadók szállítják. Visszatérve a könyvkereskedés témakörére: azok a kiadók tudják értékesíteni kiadványaikat, akik saját kereskedéssel rendelkeznek, így megtarthatják maguknak a kereskedők hasznát, s a lektűr forgalmazásából származó bevételből finanszírozni tudják a kiadó munkáját is. Tehát a kényszer viszi rá a kiadókat, hogy kereskedjenek is.

NAGY LÁSZLÓ MIHÁLY: A kiadók itt, Marosvásárhelyen, ezen a rangos könyvvásáron nemcsak bemutatkoznak/szerepelnek, de célszerű eszmecserét is folytatnak, véleményt osztanak meg a szerzőkkel és az olvasókkal. Az olvasónak itt lehetősége nyílik megismerni a nevek mögött szereplő embereket, kiadókat, szerkesztőket és szerzőket.

BENCZE MIHÁLY: Sajnos a Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásár a magas benevezési díj miatt a brassói kiadókat távol tartotta. Abban az esetben, ha a könyvkiadást, azaz a kiadót valaki támogatta, akkor annyit spórolhatott, hogy erre a rangos vásárra benevezzen. Egy kisebb méretű kiadó minden kell legyen: menedzser, eladó, terjesztő, beszerző, nyomdász, könyvelő stb. Ezt hosszú ideig nem lehet bírni. Vagy megszűnik a kiadó, vagy egy nagyobb cápa felvásárolja.

KUSZÁLIK PÉTER: Meglátásom szerint Erdélyben a *könyvkiadás* és a *terjesztés* kéz a kézben jár — a kényszerűség miatt. Ha a könyvek árrése 30 és 60 % között mozog, akkor már megéri saját üzletet (vagy terjesztést) fenntartani, tekintve, hogy a terjesztőkből óriási munkát jelent kikönyörögni a pénzt.

SZEKERES LUKÁCS SÁNDOR: Sajnos, a Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásáron nem tudtam jelen lenni, ezért nem tudok véleményt alkotni. Több mint 25 éve Magyarországon élek és évente csak 3-4 alkalommal tudok hazamenni Erdélybe.

SZŐCS KATALIN: Manapság egyre kevesebben olvasnak könyvet. Úgy vélem, hogy az elektronikus sajtó és könyv korában nagy szükség van a könyvkiadás és könyvterjesztés összefonódására.

III.
„A jó könyvhöz kell egy jó szerző, jó téma, jó kézirat, szakszerű szöveggondozás, szerkesztés”

BEKE SÁNDOR: *Véleménye szerint mennyire befolyásolja a könyvterjesztést s magát e mesterséget a könyvkiadók — a szerkesztőségek és a nyomdák — munkája?*

KOZMA MÁRIA: A kulcsmondat a mind tartalmilag, mind formailag minőségi könyv megjelentetése. Ennek megvalósítása elsősorban anyagi gátakba ütközik. Nem tisztem és nem célom a pályáztatási rendszerek mibenlétéről írni. A nagyobb gond, hogy rengeteg amatőr kiadvány, úgynevezett magánkiadás lát napvilágot: amatőr, önjelölt írók és amatőr, önjelölt szerkesztők (ez utóbbiak nemegyszer nincsenek is jelen, vagy nevük nem jelenik meg a kolofonban) munkái. Az ilyen ponyva- vagy finomabban szólva lektűr szintű „alkotások” igénytelen tartalommal és kivitelezésben aztán többnyire könyvesboltok polcain hányódnak (ha egyáltalán eljutnak odáig!). Még szerencsésebb — a kiadónak és a nyomdának mindenképpen —, ha a szerző fizeti a kiadási költségeket, és elviszi „osztogatni” a teljes példányszámot. A szerkesztőségek talán spórlásból nem alkalmaznak olvasószerkesztőket, korrektorokat, így tulajdonképpen legtöbbször minden munka az irodalmi szerkesztéstől, esetleges stilizálástól a 2-3 korrektúráig, olykor még az adatellenőrzést is beleértve egy személyre hárul.

RÓTH ANDRÁS LAJOS: Ha az első kérdésre adott válaszból indulok ki, akkor a profitszerzés meghatározó. Azaz nekem könyvterjesztőnek/forgalmazónak/kereskedőnek az a könyv a menő, ami eladható, amire van vásárlói igény.

a) A könyvkiadók, b) a szerkesztőségek és c) a nyomdák ugyanígy közelítik meg a dolgot, gondolom. Másképp nekik sem érné meg. Az a), b) és c) összefonódása, egy cégér alatti működése talán az ideális eset. Nem tudom, hány ilyen van…? Azaz, ha kiválogatom/felkérem csak a bestseller írókat, az épp divatos költőket, dramaturgokat, akkor esélyem lehet a befektetett pénzem megtérülésére. A csak a) és b) közössége a következő lehetőség, amely szintén optimális lehet, de ki van téve az éppen legolcsóbban dolgozó nyomda minőségi vagy gyatra munkájának. A nyomdára vonatkozó megállapítás az a) és b) külön utassága esetén is fennáll.

Ma elég gyakori, hogy a nyomdák kiadóként is jelentkeznek (nem tudom, hogy ez mennyire hivatalos, de nem ez a téma). Na, ez a lehető legrosszabb eset. Itt mindig a minőség rovására megy a dolog (formázatlan kiadványok, korrektúrázatlan szöveg, szerkesztési hiányosságok, alapvető könyvszerkesztői szabályok figyelmen kívül hagyása).

Ezek függvényében próbálhatom meg a kiadványt terjeszteni/forgalmazni/árusítani vagy remittendaként a zúzdába küldeni.

SARÁNY ISTVÁN: Nyilván, szoros összefüggésben áll egymással a kiadók, nyomdák és könyvkereskedések munkája. A jó könyvhöz kell egy jó szerző, jó téma, jó kézirat, szakszerű szöveggondozás, szerkesztés, esetenként kell a jó illusztrációs anyag, s ehhez adja hozzá a nyomda a tipográfiát, a papír és a nyomás minőségét, a kötészeti munka minőségét. Mert ugye, egy jó kéziratból is lehet rossz könyvet készíteni, ha a késztermékет csomagolópapírra, jellegtelen borítóval, szakszerűtlen, amatőr tipográfiai megoldásokkal készítik el. Ma az olvasók már igényesebbek, mint a rendszerváltás utáni pár esztendőben, immár nem elegendő a borítón a húzós név, ennél többet várnak el egy könyvtől. Mert hát a könyv több, mint egy egyszerű nyomdai termék: a könyv műalkotás. S mint olyan, varázslat, nimbusz övezi. A terjesztő is könnyebben vevőt talál a tartalmas, de ugyanakkor szép kivitelezésű könyvnek — akár kissé drágábban is —, mint egy igénytelenül elkészített, fapados fércmunkának.

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: Könyvkiadó és nyomda nélkül nincsen, nem lehet könyv, tehát az ő munkájuk alapvetően meghatározza a könyvterjesztés milyenségét, illetve az olvasói érdeklődést is irányítják azzal, amilyen könyveket kiadnak. A könyv csupán egy kézzelfogható terméke a munkájuknak, amiből a könyvkereskedő megélni próbál.

A terjesztő nem tekinthet el a helyinek mondott könyvterméstől, vagyis az erdélyi kiadók által megjelentetett kiadványoktól. Ha ezzel nem számol, éppen annak a szellemi pezsgésnek a megismertetéséről mond le, amely a hazai magyar könyvkiadással függ össze, hiszen annak eredménye. A legtöbb kiadó saját arcélet alakított ki az idők során: eldöntötte, milyen témákat, szerzőket ad ki, persze számot vetve a lanyhuló vásárlói érdeklődéssel is. Emellett kitart vagy időközben

felülbírálja korábbi elképzeléseit. De a könyveket elsősorban a hazai olvasóknak az asztalán szeretné látni. A hazai szerzők egyike sem mondana le arról, hogy munkáit megismerjék a környezetében élő olvasók. Ezt a célt a könyvterjesztők nélkül nem lehet megvalósítani…

KUSZÁLIK PÉTER: Ha jól értem a kérdést, akkor csak egy magától értetődő megjegyzést tudok tenni: a terjesztők imádják az eladható könyveket és olyan kiadókat, amelyek efféle könyveket adnak ki.

BENCZE MIHÁLY: Minden összefügg. Egy jutányosabb áron dolgozó, de jó minőségű nyomda, egy szakértőkből álló szerkesztőség, egy segítőkész terjesztő, egy nagy létszámú olvasni vágyó közönség körforgása csodákra képes a könyvkiadásban. Ha a fentiek közül valamelyik részecske nem jól működik, akkor elindítja a problémák láncolatát.

BERTHA ZOLTÁN: Nyilván akkor a leghatékonyabban, ha az együttműködés közös érdek, s azzal az értéktudattal van átszőve, áthatva, amiről egyetlen kérdés kapcsán sem feledkezhetünk el. Könyvárusként is szoktam olyan fiatal tehetséges erdélyiekkel találkozni, akik eladóként ajánlják a portékájukat, miközben maguk is publikálnak vagy doktorálnak, tehát a legmagasabb szintű szellemi tevékenységet is ugyanúgy folytatják. És örömmel állnak oda a könyvsátorba is, mert a kezük ügyében értéket tartanak, s értéket igyekeznek hirdetni, továbbítani, közvetíteni. A művelt nyomdászok pedig közismertek, és az is történelmi tapasztalat, hogy milyen presztízse lehet egy jó nyomdászmesternek. — A könyvkínálat és -kereskedelem ma már igazán bőséges, s ezért megint csak az összefogás az, ami valóban segít az ügy előrelendítésén. Például hogy erdélyi kiadók ös--szefogva is megjelenjenek a távolabbi — például magyarországi — piacokon is. De így juthatnak a más elszakított magyar területeken élők szeme elé is.

DEMETER ATTILA: A kérdés önmagában több kis kérdést tartalmaz. A szakmai, esztétikai, üzleti és más szempontok egyaránt meghatározzák a könyvterjesztést. A szerkesztőségek és nyomdák láthatóan befolyásolják az egész folyamatot. Az olvasóknak nem mindegy, hogy milyen minőségű könyvet tartanak a kezükben — akár esztétikailag, akár tartalmilag. Ezért a szellemi terméknek lehetőleg esztétikusnak is kell lennie, elérhető ár mellett. Persze könnyű „kívülről" okosnak lenni, ám azt is tudjuk, hogy mind a szerkesztőségi, mind pedig a nyomdai munkának (bizonyos fokú felszereltség és ellátottság mellett) megvannak a korlátai és nehézségei.

TÁCSI ERIKA: Attól függ. A temesvári Reflex kft. kiadó a bukaresti TipoMedia temesvári kirendeltségében nyomtatja a helyi lapot, a *Heti Új Szó*t, a *Mindenki Kalendáriumá*t, a helybeli szerzők könyveit, azonban a szerkesztők vég-

zik az összes szerkesztéssel-kiadással járó szakmai feladatokat, ráadásul népszerűsítik is és terjesztik is kiadványaikat.

Temesváron több szerző támogatók segítségével vagy saját költségen jelenteti meg könyvét, felvállalva a kiadással járó összes feladatot egészen a terjesztésig.

Jellemző eset például egy volt tanítványomé, dr. Jancsó Árpádé, akinek eddig 31 kötete jelent meg s legalább ugyanannyiban társszerző. Út-híd-vasút témakörben jelentek meg tudományos munkái, szakmailag nagyra értékelik, számos hazai és külföldi kitüntetésben részesült, néha kap egy-egy ösztöndíjat kutatásra, de állandó gondja pályázni, támogatót találni a megjelentetéshez. Támogatói között szerepel a Herczeg Alapítvány, de a terén az EME, valamint a Bánsági Múzeum által megjelentetett könyvek esetében nem volt ilyen gondja. Mondhatom, hogy minden egyes könyvének külön szomorú története van…

SZŐCS KATALIN: A kettő csak együttesen növelheti az eladást és adja a könyv árát. A könyvkiadó helyhez kötött és jobban felmérhető költségekkel rendelkezik. A könyvterjesztés mozgó jellegű, a kiadásai külső tényezőktől függően változóak, ezért bizonytalanabb költségekkel jár.

SZEKERES LUKÁCS SÁNDOR: Bizonnyára részben alaposan befolyásolja, hiszen nem mindegy, hogy milyen a téma, s milyen kivitelben jelennek meg a könyvek. Ugyanakkor bizonyára nagy befolyása lehet a nyílt vagy burkolt támogatásnak, mely jöhet az állami, vagy a magánszféra részéről is.

NAGY LÁSZLÓ MIHÁLY: A szerkesztőségek és a nyomdák az írott sajtó szolgálói, de Noé ezen bárkájának „hajtóművei", hol eveznek, hol a vitorlákat irányítják, sokan közülük valóságos gályarabok, a szó legnemesebb értelmében.

NAGY SZÉKELY ILDIKÓ: A könyvterjesztés szerintem a könyvkiadók, és természetesen a szerkesztőségek, nyomdák munkáján alapszik, a könyvterjesztőnek ugyanis a piacon megjelenő kínálathoz kell alkalmazkodnia, abból válogathat a közönség elvárásai, igénye szerint.

IV.
„A magyarság, mint »olvasó nép«"
avagy
„Most nagy a kihívás: újra és újra meg kell szólítani az olvasót!"

BEKE SÁNDOR: *Az emberi szellem írott termékei útjukra kelnek a könyvkereskedők pultjain. Lehetőséget kapnak az elolvasásra, a kettős végcélra: arra, hogy otthont találjanak az olvasó elméjében és könyvespolcán. Eddigi tapasztalatai alapján milyennek látja kategóriánként a mai olvasót?*

BERTHA ZOLTÁN: Erre igazán csak a társadalom teljes egészét ismerve lehetne megkísérelni a válaszadást. Olvasó is annyiféle van, mint ahány ember. Szociológiai felmérésekre lenne szükség, de hát ilyenek is készülnek, s gondolom, most a nem tudományos igényű felelet is ráirányíthatja valamire a figyelmet. Nevezetesen arra, amit persze mindnyájan érzékelhetünk, s amit a társadalomkutatás is vizsgálni szokott, hogy mennyire nagyon befolyásolja az olvasót az előzetes vagy párhuzamos reklám, s hogy így kérdés: mennyire kívülről vagy belülről vezérelt szokásrend alapján történik a könyvek közötti válogatás, milyenek a mediatizált társadalomban kialakuló érdeklődési formák. Csak a divatos vagy hírneves szerzőket, vagy az árnyékban maradottakat is keresik-e. Vannak tehát, akiket csupán a szenzáció érdekel, és vannak, akik elmélyültebben is keresgélnek. Felületesen ezt a két végletet emelném ki, nem feledkezve meg természetesen a kettő között elhelyezkedők sokaságáról és változatosságáról sem.

KOZMA MÁRIA: Az 1980-as években szlogen volt az olvasóvá nevelés. Bár van benne némi igazság, mondjuk féligazság, legtöbbször tényleg csak szépen hangzó művelődési jelszó, amit még ma is gyakran hangoztatnak a könyves intézmények, főleg a könyvtárak — a másik közvetítő intézmény az alkotó és befogadó között. Rengeteg olvasáslélektani és ezzel kapcsolatos szociológiai tanulmány született ebben a témában. Nehéz összefoglalni mindezt néhány mondatban, de nagyjából az az okadatolt végeredmény, hogy bár gyermekkorban bizonyos szintig lehet befolyásolni és irányítani az olvasási kedvet, a szó nemes és pátoszos értelmében nemigen lehet olvasóvá nevelni senkit, vagyis akiben felnőtt korában pl. nincs semmi érdeklődés a történelem iránt, azt semmilyen neveléssel nem lehet történelmi tanulmányok, vagy akár történelmi regények olvasására „nevelni". Röviden: mind a gyerek, mind a felnőtt olvasó olvasási kedvét eleve meghatározza az illető ösztönös, vele született kíváncsisága, érdeklődési köre, és ebből ritkán lép ki saját akaratából.

POMOGÁTS BÉLA: Az irodalomtörténész munkája tulajdonképpen kiszolgáltatott, minthogy irodalomtörténeti, irodalomkritikai munkákat írni, ebben a műfajban tanulmánykötetet közre adni, valójában közvetítést jelent. Az irodalomtörténész, az irodalomkritikus, hogy így mondjam, a közvetítő szerepét tölti be az irodalmi alkotás és az ezt befogadó olvasó között. Ez a közvetítő szerep úgyszólván anakronisztikussá vált, minthogy az olvasási kultúra, ezt fájdalommal mondom, rendkívüli mértékben meggyengült az utóbbi két évtizedben. Ifjúkoromban szinte folyamatosan tanúja voltam annak, hogy a köznapi emberek milyen mohó érdeklődéssel hajolnak a szépirodalmi munkák vagy éppen a történelmi ismereteket terjesztő művek fölé. Fiatal tanárként és irodalomkutatóként minden nap hosszú félórákat töltöttem budapesti villamosokon, autóbuszokon, gyakran utaztam vidékre, tehát szereztem tapasztalatokat a vasúti kocsik közönsége felől is. Mindenütt olvasó emberekkel találkoztam, emlékszem, Veres Péter,

a kiváló író (aki maga is könyvekből és nem az egyetemi padsorokban szerezte imponáló műveltségét), a Magyar Írók Szövetségének elnökeként úgy határozta meg a magyarságot, mint „olvasó népet". Tartalmas és tartós mozgalom fejlődött ki ennek a nemes szokásnak a következtében: az egyszerű emberek is rengeteget olvastak, magyar klasszikusokat, mint Jókai, Mikszáth, Móricz, kortárs magyar írókat, mint Illyés Gyula, Németh László, Kodolányi János, Déry Tibor, Sarkadi Imre vagy éppen erdélyi írókat, mint Sütő András, Kányádi Sándor, Szabó Gyula, Székely János, Páskándi Géza.

Mára ez az olvasási kedv nagymértékben elapadt, legalábbis megfogyatkozott. Időnként kapkodnom kell a fejem, midőn meglátom, hogy köznapi emberek, de művelt értelmiségiek is milyen silány könyveket tartanak a kezükben, milyen irodalmi senkikre hivatkoznak, s milyen fölényes közönnyel tekintenek át a valóban értékes irodalom felett. Az az „olvasó nép", amellyel annak idején találkoztam, ma alig ad hírt magáról, és persze a könyvkiadás, a könyvkereskedelem is hibáztatható abban, hogy az olvasási kultúra ilyen mértékben lehanyatlott. Igaz, tömeges mértékű analfabétizmusról vagy műveltségiszonyról még nem kell beszélnünk, az azonban kétségtelen, hogy a harminc-negyven esztendővel korábban tapasztalt olvasási kultúra megroppant, és az „olvasó nép" fogalmát már csak nosztalgikus érzések kíséretében emlegethetjük. Úgy tetszik, hogy az elmúlt esztendőkben tapasztalt gazdasági válság és az olvasási kultúra nagymértékű leépülése igen szerencsétlen módon hatott a magyar könyvkiadás intézményeire, gondolom, nemcsak Magyarországon, hanem Erdélyben is.

SARÁNY ISTVÁN: Sokan siratják — némelyek már el is siratták! — a könyvet, a Gutenberg-galaxist. Véleményem szerint idő előtt tették ezt meg, mert az emberek még mindig olvasnak. A magyar emberek körében nagyobb az olvasás igénye, mint pl. a románokéban, s ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a magyar nyelvű könyvpiac az elmúlt években a román nyelvű piac kétszerese volt — euróban kifejezve. Ha azt vesszük, hogy a magyarság lélekszáma fele a románságénak, megállapíthatjuk, hogy fejenként négyszer annyit olvasunk, mint román testvéreink. Ennek sokféle magyarázata lehet, többek között az, hogy a magyarság körében korábban felszámolták az írástudatlanságot, mint a román fejedelemségekben. Ebből a premisszából kiindulva, nagyobb eséllyel kelnek el a hazai magyar könyvek, mint a román nyelvűek. A könyvesboltok pedig éppen azt a célt szolgálják, hogy eljuttassák a könyvet az olvasóhoz, a híd szerepét töltik be a szerző/kiadó és az olvasó között. Mint már említettem korábban, a hazai magyar könyvkiadás csak a magas kultúra iránti igényt igyekszik kielégíteni — éppen alulfinanszírozottsága, pályázati pénzekre való berendezkedése miatt —, ez az igény pedig jóval kevesebb olvasóban él, mint ahányan könyvet vásárolnak. Legjobb helyzetben talán a gyermekkönyvek vannak. Egyrészt azért, mert a gyermekkönyv a pályáztató szervezetek által preferált műfaj, másrészt pedig azért, mert a szülők-nagyszülők áldoznak a gyermekkönyvekre, s

örvendetesen a könyvpiacnak ez a szegmense évről évre növekszik — azzal együtt, hogy nagyon erős az igénytelen művek dömpingje. A jó gyermekkönyv iránti igényt jelzi az a tény, hogy a rendszerváltás után a legnagyobb példányszámban megjelent erdélyi magyar irodalmi alkotás Fodor Sándor *Csipkéje*, a csíkszeredai Pro Print kiadásában. Az erdélyi magyar olvasók másik rétege a klasszikusokat — s ezen belül a sokáig hozzáférhetetlen erdélyi magyar klasszikusokat — kedveli, nagy példányszámban keltek el Wass Albert, Nyirő József, Kós Károly, Bánffy Miklós, Reményik Sándor, Dsida Jenő vagy Ignácz Rózsa művei. Az olvasók harmadik jelentős rétege az önmeghatározást, az identitást erősítő, alátámasztó történelmi, néprajzi munkákat vásárolja. Ezért kelt el nagy példányszámban Egyed Ákos székelység története, amely a Pallas-Akadémia gondozásában jelent meg, de népszerűek általában az erdélyi magyarság történelme bizonyos vetületeivel foglalkozó munkák. Kiemelném a tudományos vagy tudománynépszerűsítő munkákat is, amelyek elnyerték az olvasók tetszését, mint például Zsigmond Győző gombáskönyvét vagy Balázs Lajosnak a népi nemiséggel foglalkozó monumentális kötetét, amelyek mind sikerkönyvek voltak. Aztán vannak az Erdély-sirató olvasók, akik sok színes képpel ellátott, kevés szöveget tartalmazó albumokat részesítenek előnyben. Kortárs íróink, költőink olvasóikat a hazai és a magyarországi — no meg a felvidéki — magyar kiadókon és a hozzájuk kötődő könyvterjesztői hálózatokon keresztül keresik.

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: A mai ember olvasási szokásaira és információszerzésének módjára is rányomta bélyegét a világméretű egységesülés, annak hátrányaival: sokat, gyorsan, olcsón. Az olvasás nem lehet normára végzett tevékenység, amit minél hamarabb le lehet vagy kell tudni (kivétel persze a diákok kötelező olvasmánya), hanem jóleső érzés, vágyott állapot. El kell ettől eléggé határozottan választani az információszerzés céljából történő olvasást, kutakodást, mert utóbbi lehet gyors, hatékony stb. Nem is kategóriákat, hanem inkább célokat, viszonyulásokat meghatározva lehetne képzeletbeli osztályokba sorolni az olvasót: aki időtöltésből olvas, aki sznobságból bújja a divatossá váló könyveket, aki szeret, imád elmerülni egy jó könyv hangulatába, aki a nyomtatott betűk közt csupán valamilyen információt keres, a könyvek iránt közömbös embereket, a funkcionális analfabétákat és a nyomtatott betű utálóit.

A mai olvasót lehet szidni, ám inkább az olvasási szokások megváltozásához kell alkalmazkodni. Sok olyan információt elérnek az olvasók a virtuális térben, amelyek klasszikus hordozón, papíron is megjelentek, megjelennek. Ezzel számot kell vetni. A könyv szellemi termék, eszmei értéke van, és be kell töltenie valamilyen feladatot — attól függően, hogy a szerző, a kiadó, a terjesztő mit szánt neki.

A „mindenevők", vagyis mindent olvasók tábora nagyon szűk rétegre csökkent. A szépirodalom iránti érdeklődés is nagyon visszafogott, még klasszikus szerzőink írásait tekintve is. A szakkönyvek — ide sorolva a társadalomtudo-

mányi, néprajzi, helyismereti jellegű kiadványokat — ára eléggé magas, ám az érdeklődő, a szakember ezekből vásárol leginkább, pénztárcájára nem gondolva.

Azt sem kell elfeledni, hogy a mai ember talán nem olvas kevesebbet, mint az előző nemzedékek, ugyanis az információ legnagyobb részt írott változatban jut el hozzá, csupán tekintetbe kell venni, hogy elektronikus változatban könnyebben és legtöbbször ingyen elérheti, megszerezheti azt, amit elolvasna, amire kíváncsi.

BENCZE MIHÁLY: Igen, az emberi szellem írott termékei útjukra kelnek a könyvkereskedők pultjain, és nagy részük ott is marad. Hiába csodálatos kivitelezésűek, hiába elérhető az ára. Megváltozott a világ. Az elektronika, az internet közbeszólt. Amit le tudnak tölteni a világhálóról, azért nem kell pénzt kiadni. Ez még a jobbik eset. A fájdalmasabb pedig az, hogy a mai fiatalság nem akar könyvet olvasni. A háziolvasmányt is megkapja kijegyzetelve az interneten. Ellenben azt is tapasztalhattam, hogy a régi vágású, jó családi nevelésben részesülő diák szívesen vásárol könyvet. De ez a tábor egyre fogy. Az idősebbek generációja ellenben most is vásárol, nagy részük még az unokának is megveszi, reménykedve, hogy valamikor elolvassa. A kivándoroltak-kitántorgottak világa lassan feladja az anyanyelvet. De itt Bukarestben van olyan nagyszülő, aki megvásárolja a magyar könyveket az USA-ban élő unokának, mert ott egy jó magyar közösségbe került, és az ottani vasárnapi iskolába járva, kezdi igényelni a magyar könyveket. A bukaresti magyarság 10 %-a vásárol könyveket, néha magyar könyveket is. Főként olyan kiadóktól, akik postázzák is. Sajnos nem minden Bukarestben élő szülő adja magyar iskolába, azaz az Adyba a gyerekét. Ő úgy látja, hogy románként a gyereke jobban érvényesül. Sok olyan székelyföldi család van, ahol a szülők nem tudnak rendesen beszélni románul, de a gyereket már nem tanítják magyarul. mert az túlterhelés az egy szál gyermekük számára. Ez a család már nem fog magyar könyvet vásárolni. Olyan eset is van, hogy tiszta román szülők magyar iskolába, azaz az Adyba adták a gyereküket, mert tisztelik a magyar kultúrát. És gyerekük vásárol és olvas magyar könyveket.

RÓTH ANDRÁS LAJOS: A mai rohanó világban hamarább kapnak helyet a könyvespolcon, mintsem az elménkben. Megvesszük, hogy majd elolvassuk, hogy majd gyermekeink elolvassák, felületesen olvassuk el, nem tudatosan olvassuk, nem szövegértően, nem szövegértelmezően olvassuk el stb.

NAGY LÁSZLÓ MIHÁLY: A mai világ olvasóit nem lehet kizárt módon kategorizálni. Bár nagy teret hódít a digitális megjelenítés, a könyv tradicionális formátuma legyőzhetetlen, jelen pillanatig. A legtöbb sok(k)oldalú olvasó használja a digitális vonalat, számítógépes, laptopos, tabbos avagy okos telefonos változatot. De mindezt rohanva teszi, beiktatva a meló vagy böngészés hálójában. De igénye van a nyugodt olvasásnak és ezt csak a könyv formátumban tudja el-

érni, ágyban fekve vagy fotelban terpeszkedve. Inkább bevállalja, hogy ha elalszik, egy könyv essen az arcába, mint egy laptop, tab vagy akár okos telefon.

TÁCSI ERIKA: Hiteles válaszadásra elindultam Temesváron és felmérést készítettem. Íme: A Bánságban a fiatal értelmiségi szülők gyerekeiknek szép kivitelű klasszikus gyerekkönyveket vásárolnak. Erre gazdag választék van a Libris könyvesboltban. Vegyes házasságokban élők esetében a magyar fél magyar könyvet vásárol a gyereknek. A diákok az előírt könyvészetet igénylik, olvassák, de ők sem nagy számban vásárolnak. Az idősebbek az unokáknak szerzik be az általuk kiválasztott könyvet. Az itteni olvasók a helyi szerkesztőség könyvtárából kölcsönöznek könyvet. A nyugdíjas klub elnöke nyugalmazott tanítónő, önkéntes könyvtáros, aki a segélyekből begyűlt könyveket kölcsönzi hiányos, szegénykedő könyvtárából az idős olvasóknak.

Temesváron és környékén a középkorú vagy idősebb nemzedék előzetes ismeretek, vagy hallomás alapján vásárol. A Reflex Kft. kiadó, a Libris könyvesbolt tulajdonosa szerint mindenkor eladható, fogyó termék volt Wass Albert, Márai Sándor, Szabó Magda, Esterházy Péter, Ugron Zsolna, Csinta Samu, Müller Péter, a klasszikus írók, költők könyvei, a hazai kortárs szerzők munkái aligha. A Nobel-díjasok közül Kertész Imre és Herta Müller könyvei voltak keresettek.

A helyi ismert magyar szerzők románra fordított munkái is eladhatatlanok, úgy, mint a közel tíz éve polcokon porosodó EMKE füzetek, a *Korunk,* az *Erdélyi Toll* folyóiratok, a könyvek közül a *Romániai magyar évkönyv,* a *Hősök gyerekszemmel — 1848* című kötet nagyon sok példánya, a *Nőszövetség kiadványai* stb.

A helyi Bartók Béla Elméleti Líceum negyven tizedikes diákját megkérdezve: tizenketten nem vásároltak könyvet az utóbbi időben, ha igen, főleg az ajánlott magyar és román könyvészetet, főleg prózát. A diákok főleg Magyarországon vásárolnak könyvet vagy ha nem, akkor az interneten rendelnek Budapestről. Egyharmadának nem ajándékoznak könyvet, s ha igen, akkor azt a családtól, a barátoktól, vagy díjként kapják az iskolától. A diákok többsége barátaival beszél olvasmányairól, többen a szülőkkel osszák meg olvasmányélményeiket, de nagy számmal vannak azonban azok, akik senkivel nem beszélnek a könyvről.

SZŐCS KATALIN: Régen is változó volt, hogy ki, mennyit olvas. Mindig voltak olvasni és tanulni szerető emberek. Olyanok is voltak, akik ezt kevésbé a könyveken keresztül kapták meg.

Ma az elektornikus sajtó uralkodik. Ez egy lerövidített, gyors és olcsó információátadást biztosít. A fiatalság egyre kevesebb hányada olvas. A digitalizált könyvek olvasása is kisebb méretű, mint régen. A korosodó emberek még mindig többet lapozzák a könyvet.

SZEKERES LUKÁCS SÁNDOR: Szomorú tapasztalataim vannak. Azt látom, hogy egyre kevesebben olvasnak. Aki egyáltalán olvas, az zömében „kul-

túrszennyet" fogyaszt. Szomorú látni naponta, hogy például az anyaországban könyvet alig olvasnak például a vonaton, metrón, s ha mégis könyvet lapoznak, azok jelentéktelen, értéktelen könyvcímek. Nem véletlen tehát, hogy az itteni magyar szinte semmit nem tud a magyar történelemről, irodalomról, kulturáról, de a saját családi gyökereikről sem.

NAGY SZÉKELY ILDIKÓ: Úgy gondolom, hogy a mai olvasók tábora nagyon sok szempont szerint különíthető el kisebb csoportokba. A legnyilvánvalóbb talán mégis az életkor szerinti kategorizálás, melynek értelmében beszélhetünk a könnyedebb olvasmányokat igénylő tizenévesekről, akik főleg külföldi szerzők sikersorozatai iránt vonzódnak, a szintén szórakoztató könyvek, illetve a szakirodalom iránt érdeklődő középkorúakról, akiknek az olvasás munka utáni kikapcsolódást, lazítást, illetve az érdeklődési körüknek megfelelő búvárkodást jelent és a nyugdíjasokról, akik szívesen nosztalgiáznak a klasszikus magyar irodalom, főleg erdélyi szerzők műveivel. És természetesen nem szabad megfeledkezni a legfiatalabb, friss olvasókról sem, a másodikos-negyedikes kisdiákokról, akik az írott szó élményének hatása alatt talán a legszorgalmasabban lapozgatják a könyveket. Számukra a körülöttük levő világot tükröző gyermekirodalom és az ifjúsági művek a leginkább befogadhatóbbak, a klasszikus házi olvasmányok kényszere viszont megtörheti a varázst.

DEMETER ATTILA: A legfontosabb az, hogy az emberek minél többet olvassanak, és lehetőleg színvonalas olvasmányokat, de az is köztudott, hogy a könyvválasztást számos tényező befolyásolja. A társadalmi háttér, az élmények, a műveltségi és az olvasottsági szint nagy mértékben meghatározza az olvasói igényt. Igen ám, de ugyanakkor egy sor kulturális „csapda" is létezik, ami megnehezíti az eligazodást a könyvek világában. A könyvbarátoknak végig kell járniuk az említett csapdákkal teli utat, hogy megtalálják a sajátjukat. Éppen azért nem sorolnám külön kategóriákba az olvasókat, mert az elhatárolódás nem egyértelmű. Inkább úgy fogalmaznék, hogy léteznek szemmel is észlelhető jelenségek, tendenciák. Az viszont biztos, hogy erősen jelen van a divatszellem, a médiának, a reklámoknak jól ismert hatása. Egyre inkább előtérbe kerül az igénytelen fogyasztói szemlélet, a megfelelési kényszer, ami az öltözködésben és az olvasásban hasonlóan nyilvánul meg. Különösen a fiatalabbak esnek áldozatául e jelenségnek, hisz éppen azáltal válnak tömeggé, hogy az individualizmus kényszerképzetében élnek. Hogy a kérdés lényegére visszatérjünk, ma már mindent újraértelmeznek, az embert, a szabadságot, és magát az irodalmat. Örök dilemma például, hogy mi számít világirodalomnak, melyek a klasszikus művek, melyek a „valódi" értékek, mi számít giccsnek, és mit kell tanítani az iskolában, de szinte senki sem foglalkozik azzal, hogyan tanítsuk meg a fiatalokat gondolkodni, értékelni, okosan választani. Több olyan személyt is ismerek, akinek irigylésre méltó könyvtára van, rengeteg értékes könyvvel, és alig-alig olvas. A másik oldalon pe-

dig van egy olvasóréteg, amely lényegében azonos témájú vagy műfajú könyveket olvas ezerszámra, ezért nem tud kikeveredni a saját maga állította kelepcéből. Olyanok is szép számmal akadnak, akik „divatos" és klasszikus műveket egyaránt olvasnak. Örömteli jelenség, hogy egyre többen érdeklődnek az erdélyi identitás és a történelem iránt, legyen az akár szépirodalmi, akár tudományos, néprajzi munka. Bár a könyvkiadás helyzete egészében nem rózsás, és az olvasók száma csökkenőben van, a jelzés egyértelmű: van igény a könyvre. Most nagy a kihívás: újra és újra meg kell szólítani az olvasót!

V.
„Erdélyben az identitás- és sorskérdések még mindig érdeklik az olvasót"

BEKE SÁNDOR: *Milyen témát-műfajt kedvel leginkább ma az erdélyi magyar olvasó? Ha lehet, az 1989 utáni egész periódusra kitérhet.*

POMOGÁTS BÉLA: Bizakodva mondhatom, hogy az úgynevezett „peremvidéken", tehát Erdélyben, Kárpátalján, Felvidéken, Vajdaságban sokkal jobbak a tapasztalataim. A kisebbségi magyar könyvkiadók általában tartózkodnak a súlytalan művektől, a lélekromboló kiadványoktól, és a kisebbségi magyar olvasó is biztosabb igényességgel fordul a könyvekhez. Erre vall az is, hogy az általam ismert (maradjunk most meg csupán az erdélyi olvasói kultúránál) könyvkiadók, azok, amelyeket az imént emlegettem, nagyrészt tartózkodnak is az olcsó sikerektől. Erdélyben igen sok olyan szépirodalmi, tudományos: történelmi, irodalom- és művészettörténeti, néprajzi, szociológiai munka lát napvilágot, amely joggal tart igényt az egész magyar olvasói társadalom érdeklődésére és elismerésére. (Ehhez képest elégedetlen vagyok a magyarországi-budapesti „könyves eseményeken" tapasztaltakkal. A határokon túl működő magyar könyvkiadók csak igen ritkán részesülnek azokban az elismerésekben, díjakban, amelyeket olykor igen kétséges színvonalon működő magyarországi könyvkiadók zsebelnek be.) Az erdélyi szépirodalmi és tudományos munkák és persze az ezeket közre adó könyvkiadói vállalkozások igen fontos helyet töltenek be a magyar könyvkultúrában, nem csak arról van szó, hogy méltó versenytársai a magyarországi könyves céheknek, hanem talán arról is, hogy jóval kisebb pénzügyi lehetőségek birtokában érnek el a magyarországi könyvkiadás teljesítményét és értékét meghaladó eredményeket. Természetesen ennek a felismerésnek a nyomán ítélem meg és értékelem nagyra mindazt, amit a *Székely Útkereső,* illetve az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó tesz hozzá a magyar nyelvű könyvkiadáshoz, egyáltalán nemzeti kultúránk gondozásához.

BERTHA ZOLTÁN: Először azt említeném, hogy a hetvenes években például a Sütő-, Kányádi-kötetek voltak a legkelendőbbek, meg a néprajzi, történelmi témájú könyvek, de ez egy külön könyv-, irodalom- és kultúrtörténeti hőskorszaknak tekinthető elsősorban a Kriterion Könyvkiadó jóvoltából (és a néhány további kisebb kiadó — Dacia, Albatrosz, Facla stb. — közreműködésével). Mert ezek a könyvek, még a verseskötetek is Szilágyi Domokostól Farkas Árpádig a lelket tartották a fenyegetett kisebbségi magyarok tömegeiben. A fordulat után a kánon is megváltozott, s például Magyarországon hirtelen Kovács András Ferenc, Visky András, valamivel később Orbán János Dénes is nagyon keresetté vált. De aztán meg mindenütt a sokáig elhallgatott, elfelejtett vagy ismeretlennek számító Wass Albert lett talán a legnépszerűbb, persze megint másféle olvasóközönség soraiban. Mi mindig azt mondtuk persze, hogy a teljes szellemi kultúrára kell figyelnünk, és túlzott „sztárolások" helyett az összes értéket megbecsülni. Ma nyilván vegyesebb, egyenletesebb az eloszlás, a történelmi, etnográfiai témák még mindig érdekesnek számítanak, a költészet hátrébb szorult, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó sok székely humorral foglalkozó gyűjteményes vagy művelődéstörténeti kiadványa pedig eléggé ismert és kedvelt tematikai, műfaji csoportot képez.

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: A klasszikusok (Mikszáth, Móra, Gárdonyi stb.) jól szerkesztett meseszövésű történetei élményt jelentenek idősnek és fiatalnak, sokan újraolvassák őket időnként. A cselekménnyel bíró történet élhelyen van, ezzel a műfajt is meghatározva: elbeszélés, novella, regény. Ezt követi a lektűr, a könnyed, lebilincselő témájú, meseszövésű olvasmány meg az útleírás és a tudományos-fantasztikus irodalom. A sor végére szorul a modern regény, a jelenkori líra termésének nagyja (mert amit az emberek már nem tartanak irodalomnak, költészetnek, azt nyilván nem is olvassák el). Témákat tekintve az élettörténetek, a riportok valóságvonatkozásuk miatt kerülnek élhelyre.

Kelendőek a szakkönyvek minden korban, az általános tudást hordozó lexikonok, egy- vagy többnyelvű szótárak, a helyismereti kiadványok, a gyermekirodalom.

SARÁNY ISTVÁN: Az előző kérdésre adott válaszomban erre is kitértem. Talán még annyit fűznék hozzá, hogy eleinte a korábban tiltott könyvek és a nagy klasszikusok voltak a kelendőbbek. Reneszánszukat élték a tudományos publikációk is, ma viszont ez utóbbiak — éppen az internet-hozzáférhetőség egyre elérhetőbbé válása, a virtuális könyvtárak egyre nagyobb gazdagsága és a tudományok egyre rohamosabb változása révén — mindinkább a virtuális térbe költöznek. A nyomtatott könyvnek a gyermekirodalom, a szépirodalom és a lektűr maradt.

KOZMA MÁRIA: Ennek a kérdésnek a tisztességes megválaszolása szociológiai felmérést igényel.

BENCZE MIHÁLY: A rendszerváltás után a barcasági olvasó minden magyar nyelvű könyvet megvásárolt, mert ki volt szellemileg éheztetve az előző rendszerben. Elvártuk volna, hogy a fiatalság a történelmi múltját tisztázza, és több ilyen témájú könyvet olvasna. De furcsa helyzet alakult ki. Brassóban elszórványosodott a magyarság. Fogaras elveszítette a magyar iskoláját, még megmaradt a magyar egyháza, de ez már csak temetkezési vállalat. Ez a rákos fene egyre jobban kikezdi az egykori színtiszta magyar falvakat is. Az elvándorlás és az asszimiláció felmorzsol. Kevés magyar gyerek születik. Itt már csak sírfeliratot olvasnak, azt is a turisták. A megmaradt magyar fiatalság nyugatimádó, angolul olvas, és mindenféle virtuális világról szóló badarságot, amit a média felmagasztal. Nem kell nekik Petőfi, Ady, József Attila. Ez nem forradalmi nemzedék, McDonalds generáció, címkéket és reklámokat olvas. Manele zene dübörög a brassói kicsengetett diákok bankettjén. A csárdást már nem ismerik. Az okostelefonok világában, csak SMS, ékezet nélküli rövidített szövegtorzók társalgása, olvasása a mérvadó, a menő. A facebookon már magyarul se tudnak írni, itt is a párbeszéd románul folyik. Brassóban a magyar helytörténeti, helyi irodalmi könyveket ismerősök vásárolják, vagy szeretetből és érdekli is őket, vagy udvariasságból. De a tömeg a szerzőktől is ajándékként várja el a könyvet. Az, aki könyvet ír, a saját költségén adja ki, és a fenti okok miatt biztos veszteséges, mert kiadását senki se támogatja. A szerző az eladás kellemetlenségeivel és megalázásával is találkozik, olyan gyerekkori barátja, akivel együtt nőtt fel, nem veszi meg a könyvét, sőt azt is mondja, hogy engem ilyen hülyeség, amit írsz, nem érdekel. Bukarestben a diákoknak még a tanárok vásárolnak magyar nyelvű jutalomkönyvet, de itt is 50 diákból 6 diák, ha olvas magyar könyvet. Azt is lehet tapasztalni, ahol a családok jól mentették az elődök történelmi tapasztalatait, ott olvasnak könyvet. Amit lát a gyereke a családban, azt fogja ő is csinálni. Erdélyi magyarok sokan jönnek fel a fővárosba egy jobb kereset miatt, de gyerekét nem mindenki adja az itteni magyar iskolába. Magyar orvosok nagy csapata dolgozik itt a fővárosban, 1-2 gyerekes családok, de gyerekeik a Mark Twain angol nyelvű magániskolába járnak. Nem kell nekik a magyar nyelv, ők már világproletárok lesznek, angolul gondolkoznak, angolul beszélnek a szegény nagyszülőkkel. Hát ilyen finomvegyes ez a magyar nép. Kinek kell még magyar könyv? Sokat tanulhatna a magyarság a cigányságtól, ők gyerekszeretők és gyerekvállalók, anyanyelvükre megtanítják a csemetéjüket, és a fajtájuk tiszteletére, összetartozásra.

KUSZÁLIK PÉTER: A mai erdélyi vásárló olyan, mint a kismagyarországi: a kedvenceit *veszi meg* vagy azt, amit agyonreklámoznak (nagy hatása van a divatnak!).

Megveszi még a politikusok (vagy politikusfeleségek) szakácskönyveit (nagy hatása van a sznobságnak, az örökös magyar szervilizmusnak).

Vigyázat: *vásárló* és *olvasó* között számbeli eltérés van!

NAGY LÁSZLÓ MIHÁLY: A mai erdélyi magyar olvasótáborban egyre kevesebb a regény-olvasó, a rövidebb műfajokat, karcolatokat, novellákat, esszéket, rövid, célratörő tanulmányokat és a verseket kedvelik. Olyan írásokat, amelyeket rövid idő alatt el lehet olvasni, de élménnyel is gazdagodhatnak belőle.

SZŐCS KATALIN: Az idősebb korosztály a népünk történelmével foglalkozó könyveket kedveli inkább. A fiatalabbak — diákok, egyetemisták — inkább az önismerettel és a tananyaggal kapcsolatos könyveket vásárolják meg.

TÁCSI ERIKA: Ismét csak bánsági helyzetről, főleg a temesváriról beszélhetek.

A fent jelzett temesvári kiadó és könyvet forgalmazó Libris könyvesbolt képviselője, Makkai Zoltán szerint nagy volt az érdeklődés a marosvásárhelyi Mentor kiadó kiadványai, főleg a Wass Albert életműsorozat, illetve a csíkszeredai Pro Print kiadó kiadványai iránt.

A Bánságon a könyvek 80 százalékát internetes portálokról rendelik meg, utánvétellel, főleg a Móra Kiadó akciós ajánlataiból, de napjainkban rendszeresen igényelnek könyvet a Kriterion és a Koinónia kiadótól is.

RÓTH ANDRÁS LAJOS: Fülednek kedves választ szeretnél kapni, vagy reálist…? Ha az utóbbit, akkor komoly intézményes szociológiai felmérésre lenne szükséged…!

NAGY SZÉKELY ILDIKÓ: Az erdélyi magyar olvasó a rendszerváltás utáni években bizonyára a korábban betiltott témák, illetve művek iránt érdeklődött. Úgy gondolom, az ilyen jellegű alkotások iránt csökkent a kereslet az elmúlt 25 év alatt, a hagyományok világába vezető és a művészeti, például építészeti kincseket feltáró könyvek viszont ma is nagyon keresettek. Műfajilag véleményem szerint a prózai alkotásoknak, regényeknek, novellás köteteknek, illetve a meseregényeknek van nagyobb keletje, de a gyermekverses könyvek iránt is van kereslet.

DEMETER ATTILA: Ha az 1989-től mostanig eltelt időszakot nézzük, egyértelmű, hogy tematikailag és műfajilag is „kinyílt" a világ, sok olyan mű is megjelenhetett, amely azelőtt évekig, évtizedekig a fiókban szomorkodott. Azt azonban nehéz megmondani, hogy az erdélyi olvasó mit részesít előnyben, hiszen eléggé megosztott a tábor. Az bizonyos, hogy a prózai művek előnyben vannak a lírai alkotásokkal szemben, és egy kissé visszaszorult a nagy klasszikusok népszerűsége. Érezhetően előtérbe kerültek a szociográfiák, a történelmű témájú művek. Ez érthető, hisz Erdélyben az identitás- és sorskérdések még mindig érdeklik az olvasót — vagy helyesebben — még csak most foglalkoztatják igazán!

VI.
„A haszonlesés, a gyors pénzszerzés visszataszító, elriasztja a vásárlót”

BEKE SÁNDOR: Kókay György *A könyvkereskedelem Magyarországon* című művének *A magyarországi könyvkultúra kezdetei* című fejezetében megjegyzi: „Jelentősen megváltozott a könyvek ára a könyvnyomtatás elterjedése után. A mechanikusan sokszorosított könyv kéziratos elődéhez képest lényegesen olcsóbb lett, és ezáltal jóval többen engedhették meg maguknak a könyvvásárlást. Igaz, a kódex csak lassan adta át helyét az új módon előállított könyvnek. Bártfa városa 1493-ban jelentős költséggel még mindig másoltatta az antiphonalét. A nagy árkülönbséget jól jelzi, hogy Joannes Henckel, Mária királyné udvari papja 1516-ban Budán Alexander de Hales *Summa universae philosophiae* című művének 1482. évi nürnbergi kiadását már 6 forintért meg tudta vásárolni. Pelei Tamás gyulafehérvári kanonok pedig Erazmus közmondás-gyűjteményének, az Adagiának 1508-i kiadását — ugyancsak Budán — 1515-ben mindössze 2 forintért szerezte meg.”

Ez a középkori példa jól érzékelteti, hogy a nyomtatás elterjedése milyen jelentősen befolyásolta a könyvek árát jó irányban. Nos, Erdélyben a 2000-es évektől napjainkig azt tapasztaljuk, hogy hiába szaporodtak el a nyomdák, a könyvek ára még mindig emelkedő tendenciát mutat… Tudom, hogy a könyvterjesztésre szánt helyiség bére nagy, a könyvesboltok villany- és fűtésszámlái is „emelnek” a könyv árán.

Ön szerint még milyen faktorok nehezítik a könyv eladását?

SARÁNY ISTVÁN: Valóban sok a nyomda, s ez azt jelzi, hogy van nyomdai munka is. De nem minden nyomda alkalmas könyvnyomtatásra, nem mindenki tud szép könyvet készíteni. Ugyanis nem elegendő a könyvkészítéshez egy jobbféle síknyomógép, kellenek hozzá a megfelelő ívösszehordó, kötészeti gépek, gerincdomborító gép, prések, varró- és fűzőgépek, kell az értő kézi munka a kasírozáshoz. S mindenekelőtt kell az igényes tipográfiai munka. Sajnos — s ez nagyon sok nyomda kiadványain meglátszik — ezen a téren nagyon messze állunk még a magyarországi nyomdáktól is. Ritkán látok olyan könyvet, amelyben a szövegtükör megtervezésénél tiszteletben tartották volna az aranymetszés szabályait, betartották volna a legalapvetőbb tipográfiai szabályokat, eleget tettek volna az olvashatóság legelemibb kívánalmainak. Aki ismeri az egyszerű számítógépes szövegszerkesztőt, már azt hiszi, hogy könyvet is tud csinálni. Holott nem lehet könyvet készíteni tipográfiai ismeretek nélkül. Nos, kevés nyomda tud ilyen szinten is minőséget biztosítani, mert mások nem rendelkeznek a megfelelő szakértelemmel, s ezt a szakértelmet kell megfizetni. Sajnos, a kiadók nem engedhetik meg maguknak, hogy állandó tördelőszerkesztőket foglalkoztassanak, ezért arra

kényszerülnek, hogy a tördelést is elvégző nyomdák szolgáltatásait vegyék igénybe — akár drágábban is. Innen a magasabb nyomdai árak. De a nagy érvágást a kiadóknak — s végső soron az olvasóknak — maguk a könyvkereskedők ejtik az által, hogy a könyv árának akár 55-60 százalékát is bezsebelik. A támogatási rendszer — ami uralja a hazai magyar könyvpiacot — az olvasót kellene támogassa. Úgy, ahogy azt a román Nemzeti Kulturális Alap (AFCN) teszi: nemcsak a nyomdaszámlát állja, hanem más költségeket is fedez, de a támogatás fejében megszabja a könyv árát. Amíg a finanszírozó szervezetek csak a nyomdai költségeket fizetik, nehéz előteremteni a többi költségtételt.

KOZMA MÁRIA: Félrevezető az idézet, mármint az, hogy a könyvnyomtatás után a könyvek olcsóbbak lettek. Ez ugyanis nem egyszerre következett be, az ősnyomtatványokban, a nyomtatott könyv „bölcsőjében" pl. még sok kézzel festett iniciálé, margódísz s hasonlók voltak. A papír is rendkívül drága volt, a nagy nyomdák működtetése úgyszintén — itt nem beszélek az úgynevezett egyszemélyes kézisajtókról —, mert negyven, ötven, sőt száz embert (szedők, betűöntők, az ólomszedés-táblákat szétszedők és beolvasztók stb.) kellett foglalkoztatni. A tömegtermelés forradalmasító hatása sokáig szinte egyáltalán nem érvényesült, a haladás majd egy évszázadig lényegében annyi, hogy az „írást" nagyobb példányszámban terjeszti. Az „olcsóságot" inkább az jelentette, hogy sokáig értéktelenebbnek tartották, mint a kézzel írott könyveket, sőt lenézéssel kezelték, hiszen a könyvnyomtatás kezdetben hatalmas ellenállást, lebecsülő véleményt váltott ki a kéziratmásoló és kéziratárus céhek és kolostorok, könyvgyűjtők körében, de persze meg nem akadályozhatták a gép diadalútját. A kiadványok példányszáma ritkán haladta meg a 300-at (Luther Kiáltványának 5000 példányban való kinyomtatása és egy hónap alatti eladása világcsodának számított). A nyomtatott könyv még a 17. században is komoly vagyontárgyat jelentett. A 16-17. században 100-150 kötet tulajdona már jelentős magánkönyvtárnak számított. De hát ennek több könyvtárat kitevő irodalma van… A 16-17. században pl. a „könyv" nem tévesztendő össze a „népkönyvekkel" — szórólapszerű kis füzetek, naptárak, nyelvtankönyvecskék, gyakorlati gazdasági tanácsok — amelyeknek a megjelenése valóban demokratizálta a könyvkereskedést, amennyiben az olvasni tudók megvásárolták. Ezek a kiadványok tényleg olcsók, illetve hozzáférhető áruk van, de silány papíron készülnek, kopott fadúcokkal, hibás, igénytelen szövegekkel. Majd a 18-19. század és a polgári felvilágosodás előretörése alakítja a maihoz sokban hasonlító könyvpiacot.

BERTHA ZOLTÁN: Sajnos ezt egy igen egyszerű és látványos helyzet vagy tendencia határozza meg főként: a magyar lakosság rohamos elszegényedése, elnyomorodása. A megélhetés olyan súlyos problémává vált, hogy a könyvvásárlás abszolút luxusnak számít, szinte az éhezés szörnyű helyzetébe került a magyar roncstársadalom jelentős szegmense. Akik még szeretnének könyvet venni — a

művelt középosztály, a kisértelmiségi réteg tagjai —, azoknak már csakugyan nincs pénze erre, még ha fele árban vásárolhatná is őket. És nincs hova tennie, kis betonlakásokban már nem fér a könyvtől (a könyvhagyatékokat már a könyvtárak sem tudják elfogadni adományként sem), s amit felhalmozott például egy tanár a régebbi évtizedekben, szinte nincs energiája, elfáradt, még olvasni sincs ideje, egyfolytában az állásvesztéstől retteg, az egzisztenciális kínok között vergődő nyugdíjasokról nem is beszélve. A fiatalság meg tömegesen vándorol Nyugatra. A szociális tönkremenetel és lerongyolódás általános állapota szomorúságra ad okot, a kilábalás nagyon nehéz lesz, a demográfiai adatok is végtelenül lehangolóak, de ezt nincs értelme tovább részletezni. Viszont nem lehet megkerülni, és hiába az apróbb-nagyobb tervezgetések özöne vagy rengetege a könyvkiadás és könyvkereskedelem frontján, ha a környező társadalmi közállapotok százszor súlyosabban érintik a könyvszakma egész ügyét is, mint az esetleges belső szakszerű elképzelések akármilyen javítást célzó koncepcióinak hatása. Emlékszem, bő évtizede lehetett, erdélyi könyveket árusító standot is felállítottak a debreceni könyvfesztiválon, Közép-Európa leggyönyörűbb egyetemi épületében, közel a díszbejárathoz. Impozáns kínálattal. És az árusító kiadóvezető, író, terjesztő erdélyi barátaim, akik átjöttek nagy reménységgel, azt tapasztalhatták, hogy az ország második legnagyobb városában se egyetemista, se egyetemi tanár nem veszi a könyveket, az utazás többe került ide Marosvásárhelyről, mint a bevétel, hiába kapták jutányosan a helyet is a könyvbemutatóra. Ez a valóság, lehet, hogy ez évről évre valamit változik, de szerintem a lényeget illetően aligha.

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: A magas nyomdai árakat mesterségesen tartják fenn. Kínában, Indiában roppant olcsón képesek nyomdai munkákat végezni, és nem gyengébb minőségben, mint amit a hazai piac termel. A másik ok, ami miatt nehéz könyvet eladni, hogy a kereskedő hatalmas árréssel dolgozik, emiatt a roppant drágává tett könyvek egy részét sosem tudja eladni.

A könyvterjesztő nem tévesztheti össze saját magát az olvasóval, tehát ami őt érdekli, nem biztos, hogy nagy(obb) példányszámban elkél. Megváltozott a fiatalok olvasási szokása is. Mindemellett a szerzők és a kiadók dolgát is nehezíti, hogy nincs országos könyvterjesztői hálózat, így például csak utólag látjuk, mekkora könnyebbséget jelentett a csíkszeredai Könyvet postán megoldás. A könyvkiadás útjából elhárultak a korábbi, cenzúra jelentette akadályok, ám ezzel nyakunkba szakadt a kétes vagy kevés értékkel bíró kéziratok kiadása, ami sok esetben csalódást okoz a könyv vásárlójának, hiszen a cím és borító meg az egyoldalú dicséretet tartalmazó ajánlás nem jelent biztos fogódzót. A lapok is mintha leszoktak volna a könyvismertetések, kritikák közléséről.

Az előállítás megnövekedett költségei a könyv árának és főleg a kereskedői haszonnak az indokolatlan emelését eredményezték. A terjesztő olyan áron teszi a pultra a könyvet, hogy az ő haszna messze meghaladja a szerző és a kiadó munkájának pénzben kifejezhető értékét. Ezzel annyira megdrágítja a könyvet,

hogy szinte eladhatatlanná válik, mégis azon panaszkodnak egyes terjesztők, hogy senki nem akar könyvet vásárolni… A haszonlesés, a gyors pénzszerzés visszataszító, elriasztja a vásárlót, a kialakult helyzet pedig már szinte tarthatatlan. Ám a könyves szakma, ha túlélésre rendezkedik be, nem teljesítheti feladatát.

BENCZE MIHÁLY: A fenti érvek nemcsak Erdélyre, de Bukarestre is érvényesek. Sajnos szembe kell nézni azzal, hogy a tanügy így ebben a formájában állami butító intézmény. A média elnevelte a társadalmat, reklámokkal eteti, virtuális világba kergeti. És az új templomokba hajtja vásárolni. A pénz lett az Isten, és az óriási bevásárló központok lettek a mai modern templomok. Ezekben a központokban angol nyelvű zagyvaságok vásárolhatók, persze modern, tetszetős könyvként kivitelezve. Könyv helyett 16 négyzetméteres TV-t vásárolnak az emberek, hogy egy üveg sörrel legyen mi előtt bambuljanak. De itt a fővárosban látni olyan időseket, és fiatalokat is, akik a metrón, villamoson, buszon, trolin, ha kapnak egy ülőhelyet, előveszik a könyvet és olvasnak. Tehát valami reménysége lehet a könyvkiadásnak.

SZŐCS KATALIN: A gyors információáramlásban a kisebb szövegek olvasása részesül előnyben. Egyre kevesebben olvasnak könyvet. A gazdasági tényezők — papír, áram, fűtés ára — nehezítik a könyv eladását, mind a nyomtatás, mind az eladás során.

RÓTH ANDRÁS LAJOS: Az én, a mi fizetésünk nem engedi meg, hogy ugyanannyit áldozzunk a könyvre, mint régen. Többségünk vásárlóereje igencsak megcsappant…! Mondjam, hogy mi lehetne a megoldás…?!

KUSZÁLIK PÉTER: A könyv drága, a nyugdíj meg kicsi.

Más faktor?

Az érdeklődés csökkenése vagy az érdektelenség növekedése. A kettő ugyanaz, melyiket mondjam?

TAR KÁROLY: Miért drága a könyv? A könyvnyomtatás ára függ a kiadott mű példányszámától? Miért nem kifizetődő a könyvgyártás? Miért nem lehetséges eladható áron könyvet támogatás nélkül megjelentetni? — kérdések, amelyekre nehéz válaszolni. Tény az, hogy a kiadók a támogatás mértékétől függnek. Egyébként szabadok, nem áll fölöttük cenzúra. Éppen csak ki vannak szolgáltatva a támogató(k)nak. Pályázhatnak és ha nyernek, az még nem biztos, hogy hasznukra válik. Az egyszerű ember hajlik rá, hogy a kiadók fölötti atyai gondoskodás helyett a réges-régi módon, tehát a kiadók saját felelősségükre adjanak ki műveket. Feltehetően így kevesebb, de értékesíthető könyvek és könyvsorozatok születnének. De az is lehetséges, hogy csődbe menne minden kiadó. Mert ma már egyre kevesebb az olvasó, és még ennél is kevesebben vásárolnak könyvet.

Mi a megoldás? Azt hiszem, a korszerűsödés folyamatában, amely ma már elkezdődött az elektronikus könyvtárak ingyenességével, eljön annak az ideje, hogy ne a papír alapú könyvek dominálják a könyvpiacot, hanem a jóval olcsóbb elektronikai felszereltséggel készült irodalmi és egyéb szövegterjesztés.

Ma a könyv árának kiszámításakor a kiadók a szerkesztési, a szöveggondozási és adminisztratív munkán kívül a nyomdai munkát (a papír ára+nyomás+fűzés/kötés) és a terjesztést számítják. A szerzői díjat is persze, de csak úgy mellékesen. Ezzel összefüggésben a könyv példányszáma csak akkor jön számításba, ha az író szerződésben kikötötten százalékot kap minden eladott könyvéből.

A kiadói és a nyomdai munkák díja, minél nagyobb a példányszám, annál kisebb egy könyvre számítva. Így volt ez a régi felszereltségű nyomdák esetében. De nem a korszerű gépekkel működő nyomdákban, ahol gombnyomásra, a megrendelő igényeinek megfelelően akár egyetlen példányszámot nyomtathatnak. A második példányszám árába számított előkészítői munkabér tiszta haszon. Még csak meg sem kell nyomni még egyszer az elektronikus könyvnyomtató vezérlőgombját. Ezért aztán a kiadó és a nyomda érdeke, hogy minél nagyobb példányszámban készüljön a könyv.

Láttam már olyat, hogy valaki olyan megfizethető könyvet rendelt és kapott az Egyesült Államokból, amit kérésére nyomtattak egyetlen példányban. Bízom abban, hogy ez lesz a jövőben. Feltehetően akkor, amikor a papír alapú könyvek helyét átveszik az elektronikus módon tárolt szövegek, amelyek könyvtárnyi mennyiségben tárolhatók már ma is, bársonyos tapintású és lapozható, a betűk nagyságát tetszés szerint nagyítható e-könyveinkben. Gyorsuló életünkben ehhez már csak évek, legfentebb egy évtized további rohamos korszerűsítés szükséges a könyvkészítésben is.

Három évtizeddel ezelőtt írtam egyik egypercesemben:

Felhívás

Ismételten felszólítjuk a lakosságot, hogy mától kezdődően mindenkinek kötelessége annyi verset, regényt és más rövidebb műfajú írást alkotnia, amennyivel a saját maga szükségletét megfelelően kielégítheti.

Azok, akik a kelleténél többet írnak, kötelesek a kiadóknak beszolgáltatni a fölösleget, hogy azt a megszokott módon nyomtatott könyvek formájában, idejében és folyamatosan eljuttathassák az orvosi igazolvánnyal rendelkező betegekhez és a csökkent képességű írástudókhoz.

Akciónk jelmondata:

AZ IRODALOM ÚGY KELL, MINT A FALAT KENYÉR!

A jövőben szigorúan felelősségre vonják mindazokat, akik könyv nélkül élnek vagy könyveket titkolnak.

A plagizálás továbbra is szigorúan tilos!

Az *Ághegy* — a skandináviai magyar irodalmi és művészeti — és a *Magyar Liget* — skandináviai magyar családok lapja — mellett könyvsorozatot indítottam Ághegy Könyvek címmel. Közel félszáz skandináviai magyar szerző könyvét sikerült, igaz kis példányszámban, kihoznunk. Az olvasószerkesztő munkán kívül az elektronikus szerkesztést és tördelést is többnyire magam végeztem ellenszolgáltatás nélkül s adtam nyomdába készen. A nyomtatás költségét a szerző(k) állták. Ugyanígy jártam el az Ághegy tíz vaskos kötetbe tördelt 50 számával és a családi lap negyedévenként megjelentetett számaival is. Svédországban megfizethetetlen a nyomdai munka. Budapesten és Kolozsváron találtam nyomdára. Így az *Ághegy* 650-750 oldalas nyomtatott köteteit olvasóink 100-125 koronáért kapták. Meddig lehet ezt csinálni? Ha nem kaptunk volna némi magyarországi és a Svédországi Magyarok Szövetsége tagjaként az általam alapított Ághegy-Liget Baráti társaságnak kiutalt, összesen 30-50 példány nyomtatására elegendő támogatást, az Ághegynek ma nem volna csak elektronikus változata. Az idén be kellett látnom, hogy egy ember ereje nem elegendő két lap munkájának elvégzésére, a nyomtatás pedig nem oldható meg kolduspénzből. A kultúra, és ezen belül a magyar kultúra Svédországban is pénzbe kerül. Támogatás nélkül a gazdagnak minősített svédországi magyarok sem lehetnek meg, pedig anyanyelvük és hagyományaik ugyanúgy közérdek, mint az anyaországban, a Kárpát-medencében. Megkockáztatom, hogy az itt élő, egykor kitántorgott és a mai munkavállalók felkészültségük, nyelvismeretük, egyszóval műveltségük révén nem kevesebbek, mint a világ bármelyik részén élő magyarok. Talán még többek is. Olyanok, akiknek éltetése, erejük gyarapítása, hídszerepük hasznossága miatt megérdemelné az anyaország erkölcsi és anyagi támogatást is. Ehhez évek óta javasolom: szemléletváltásra lenne szükség. Kezdhetnénk ezt a magyarok földrajzi helyzetének jövőbe mutató, a jelenleginél használhatóbb megnevezésével.

NAGY LÁSZLÓ MIHÁLY: A könyv árát befolyásoló faktorok között meg kell említeni a szellemi és a kivitelezési minőségnek aspektusait, amikor egy Coelho-kötet előállításának és piacra dobásának költségei egy celeb könyv kiadásának anyagi szintjén van, csak az utóbbi a pletykapiac miatt keresettebb, így az árát megemelik, amikor szellemi értéke a zérót közelíti, de ennek ellenére emeli a piaci árakat, így nehezebb a valódi értékeket eladni.

NAGY SZÉKELY ILDIKÓ: Úgy gondolom, hogy a piaci helyzet is fontos szerepet játszik abban, hogy sokszor nehezen megy a könyvek értékesítése. Egyrészt a széles kínálat, másrészt a gyenge vásárerő miatt maradhatnak az eladásra kínált kiadványok hosszú ideig a könyvesboltok polcain. Ma már sokan inkább csak ajándékozás céljából engedhetik meg maguknak a könyvvásárlást, saját használatra kevésbé vesznek könyveket, így míg bizonyos időszakokban, karácsony táján, ballagáskor fellendülhet a kereslet, az év többi részében többnyire „szélcsend” van.

DEMETER ATIILA: Két alapvető gond van. Az egyik az olvasó szemléletmódjából, anyagi helyzetéből vagy olvasói minőségéből ered. Viszonylag kevesen vannak, akik igényes olvasmányra vágynak. Ha pedig megtalálják a „kedvencüket", nem biztos, hogy elérhető áron megkaphatják azt. Persze könnyen érvelhetünk amellett, hogy egy szenvedélyes olvasónak nem számít az ár, a valóság az, hogy nem mindenki látja ezt egyformán, és szinte mindenki más helyzetben van. Azt sem kell elfelednünk, hogy az online irodalom és az elektronikus olvasókönyvek léte is nehezíti a hagyományos könyvek eladását. Nem elhanyagolható azoknak a száma, akik szinte minden információt az internetről szereznek, tehát inkább csak tájékozódási jelleggel olvasnak. Ezek az „olvasók" sohasem olvasnak végig egy könyvet, róluk biztosra vehető, hogy nem vásárolnak. Számuk pedig egyre nő. A másik gond éppen a gazdasági berendezkedés mikéntje. Ahogy a kérdés előtti felvezetőből is kitűnik, hiába szaporodtak el a nyomdák, az árak nem csökkentek, sőt! A csapdából nehéz lesz kijutni, mert a kultúrát nálunk általában mostohagyerekként kezelik. Legyünk őszinték: hányan vannak (tisztelet a kevés kivételnek!), akiket valóban foglalkoztat a kultúra, a könyvek sorsa? Miközben irdatlan nagy pénzek folynak be és folynak el különféle ágazatokban, a könyv- vagy lapkiadás profitja sokkal jelentéktelenebb, ennél fogva nem sok olyan embert érdekel, aki valóban „helyzetben" van. Ezt jó néhány évvel ezelőtt magam is többször megtapasztaltam, amikor egy tartalmilag színvonalas gyereklapot próbáltunk életben tartani szinte minden támogatás nélkül — néhány évig sikerült is, aztán fel kellett adnunk. Komoly és rendszeres támogatottság nélkül nagyon nehéz eredményes munkát végezni ebben az ágazatban...

Kiadványaink

2016-ban megjelent